No. 51. Donderdag 19 December 1918. 18de Jaargang.

HET KOLONIAAL WEEKBLAD

ORGAAN DER VEREENIGING

OOST EN WEST

Opgericht door Kolonel H. E. V. L. van Zuylen, 21 Maart 1900.

„Het Koloniaal belang is een algemeen Nederlandsch belang".

KANTOREN:

HOOFDBESTUUR . . . . } HEULSTRAAT 17, DEN HAAG.
VOORLICHTINGENDIENST . . . . . } TELEFOON 4519.

MEDEDEELINGEN of INGEZONDEN STUKKEN moeten worden geadresseerd „aan de Redactie-Commissie", en gezonden aan de Presidente: HEERENGRACHT 7, DEN HAAG.

ADMINISTRATIE VAN HET „KOLONIAAL WEEKBLAD" HEULSTRAAT 17, DEN HAAG, TEL. 4519.

Voor *Administratie* en *Verandering van Woonplaats* wende men zich tot den Administrateur: HEULSTRAAT 17, Tel. 4519.
Voor *Advertentiën* tot de DRUKKERIJ TEN HAGEN, NOBELSTRAAT 20, Telefoon intercomm. 2793, beiden DEN HAAG.

Oproep.

Personen, genegen les te geven in de hieronder genoemde vakken worden uitgenoodigd zich op te geven bij den secretaris van het Hoofdbestuur, Heulstraat 17, Den Haag. Hunne namen worden dan opgenomen in de daarvoor bestemde rubriek op blz. 11 van het *Koloniaal Weekblad*.

a. De Islam en zijne beteekenis voor Ned.-Indië;
b. Staatsinstellingen van Ned.-Indië;
c. Het Ned.-Ind. Strafrecht;
d. De Ned.-Ind. Strafvordering.

Javaansche en Soendaneesche Sproken.

LEZING over bovengenoemd onderwerp voor de leden van de Vereeniging „Oost en West", afdeeling 's-Gravenhage, met recht van introductie, op *Vrijdag 27 December a.s.*, in de Oranje Sociëteit, Prins Hendrikplein, aanvang 8 uur n.m.

Spreker de heer B. ALKEMA.

Entréekaarten zijn vanaf Maandag 16 tot en met Dinsdag 24 December verkrijgbaar bij den Secretaris, Laan van Meerdervoort 187, tusschen 10—12 en 2—4, uitgenomen Zaterdag van 2—4 en Zondag.

Deze kaarten kunnen ook schriftelijk (niet telephonisch) worden aangevraagd.

De tewerkstelling van de heeren G. J. Oudemans en L. E. Dom van Rombeek door het Departement van Koloniën, in verband met de Vereeniging „Oost en West".

Vanwege het Ministerie van Koloniën is ter Algemeene Landsdrukkerij verschenen een *Overzicht van de jaarverslagen over 1916 en 1917 van G. J. Oudemans, oud-resident van de Preanger-Regentschappen, betreffende het toezicht op studeerenden voor den Indischen dienst en de zorg voor tijdelijk in Nederland verblijf houdende personen van Indische afkomst, hem door den Minister van Koloniën opgedragen."*

Bedoelde opdracht geschiedde bij Ministerieële beschikking van 22 Mei 1916 en was tweeledig:

„A. het toezicht op personen, die in Nederland studeeren onder genot van een studietoelage ten laste van de Indische geldmiddelen, in het bijzonder wat Inlanders en andere uit Nederlandsch-Indië afkomstige jongelieden betreft, en B. waar noodig, raad te verschaffen en hulp en bijstand te verleenen aan in Nederland verblijf houdende Inlanders (zoo mannen als vrouwen) en uit Nederlandsch-Indië afkomstige jongelieden, die daaraan behoefte hebben."

In sobere woorden geeft de heer Oudemans verslag van het vele en veelomvattende van zijne taak, en de gunstige uitkomsten reeds dadelijk verkregen. Bijna d u i z e n d jongelieden, Europeesche en Indische, die zich wenschen te bekwamen voor den Indischen dienst als onderwijzer, of verder ter bekoming van de akte van hoofdonderwijzer als veearts, houtvester, ambtenaar voor de in- en uitvoerrechten en accijnzen, civiel-, bouwkundig- of mijningenieur, bestuursambtenaar, rechterlijk ambtenaar, ambtenaar voor den post-, telegraaf- of telefoondienst, dokter in de Indische taal- en letterkunde, ambtenaar voor Chineesche zaken, stuurman bij de Gouvernement-marine genieten studietoelagen van de regeering, en op hun studie, hunne opleiding, hun handel en wandel heeft de heer Oudemans voor de regeering toezicht te houden.

Voorwaar, een reeds op zich zelve niet geringe taak, welke de heer Oudemans nog verzwaard heeft door zijne bemoeienis met de pupillen van de Tjandi-stichting, het Max Havelaar-fonds, het Christelijk comité voor Indië, het Juliana-fonds, de Indische studiekas. Het is intusschen te verwachten, dat hij voor de zorg voor Inlandsche studenten in het algemeen bijzonderen steun zal bekomen.

Geruchten, omtrent slechte behandeling van uit Indië herwaarts medegevoerd Inlandsch dienstpersoneel en andere in Nederland gekomen personen van Oosterschen landaard, deden de regeering besluiten, den heer Oudemans almede de hierboven sub B. bedoelde opdracht te doen. Behalve bemoeiingen zoo ten behoeve van Inlandsche bedienden, voor wie onder de moeilijke tijdsomstandigheden bezwaren met de passage voor de terugreis werden ondervonden, als ten dienste van familie, en jongelieden die van hunne verzorgers in Indië niet bijtijds financieelen steun ontvingen, waarin dan vaak langs officieelen weg kon worden voorzien, worden in het verslag eenige treffende gevallen vermeld, waarin hulp kon worden verleend aan een paar Inlandsche vrouwen en mannen, die aan verwaarloozing of onrechtvaardige bejegening van de zijde hunner voormalige meesters of meesteressen waren blootgesteld, en van twee schepelingen, de een uit West- en de ander uit Oost-Indië, die in Engeland van hunne schepen afgeraakt en door den Nederlandschen consul te Londen naar Nederland gezonden waren. Dezen, niets hebbende als de weinige kleeren aan het lijf, en verder aan alles gebrek lijdend, werden hier van de noodzakelijkste warme onder- en bovenkleeding voorzien, en, toen pogingen om elders werk voor hen te vinden, vruchteloos bleven, tijdelijk als knecht bij het departement van Koloniën in dienst genomen, in afwachting van gelegenheid om hen onder de bemanning van uitgaande schepen naar hun land te doen terugkeeren.

Pogingen worden in het werk gesteld om te komen tot een doeltreffende registratie van hier te lande vertoevende Inlanders, en Chineezen uit Indië. Daarvoor is ook de bemiddeling van den Minister van Binnenlandsche Zaken gevraagd en verkregen.

Op de nieuwe begrooting is een post uitgetrokken voor de oprichting van een „Tehuis voor Inlanders", waar in 't bijzonder Inlandsche bedienden gelegenheid zullen hebben tot ontspanning in hunne vrije uren; en dat hun als asyl of doorgangshuis bij ontslag zal kunnen dienen.

Het verslag van den heer Oudemans trekt uit den aard der zaak de belangstelling van de vereeniging „Oost en West", die steeds gestreefd heeft, om in

de van regeeringswege verstrekte opdrachten werkzaam te zijn, en op de leemten op dit gebied de aandacht te vestigen. Evenwel kunnen wij de teleurstelling niet ontveinzen, dat terwijl wel andere particuliere studiefondsen zijn genoemd, het verslag in het geheel niet rept van onze vereeniging, in het bijzonder ook niet van hare Studiecommissie, waarin mannen van beteekenis op het gebied van het onderwijs en van Indische ervaring zitting hebben, en — waar sprake is van slecht behandelde, of door hunne meesters in den steek gelatene, in het algemeen van aan zich zelven overgelaten Indisch dienstpersoneel, niet met een enkel woord herdacht is de steun, die in vele gevallen deze verlatenen, belangeloos konden ondervinden bij ons hoofdbestuurslid, mevrouw Ten Bosch—Bosscher.

De gelden, voor het „Tehuis voor Inlanders" uitgetrokken, zijn ter beschikking gesteld van de vereeniging „Oost en West". Het huis op de van Boetselaerlaan No. 1 wordt daarvoor gereed gemaakt. Het zal onder directie staan van den heer De Munnik, daarin bijgestaan door zijn echtgenoote, en een commissie, bestaande uit mevrouw D. Raedt van Oldenbarnevelt—van Maarsseveen, en de heeren R. Zuyderhoff, K. Baron Bentinck, G. Hennus en Dr. G. A. Rademaker, met den heer Oudemans, gedelegeerde der regeering, als adviseerend lid, is met de hoofdleiding of het oppertoezicht belast.

Aan het Ministerie van Koloniën is nog een andere dienst ingesteld, welke ook zich beweegt op het gebied, dat de vereeniging „Oost en West" betreedt, uitteraard met zwakkere krachten dan waarover de Minister beschikken kan. Wij bedoelen de in een breede advertentie, door den leider, den heer L. E. D o m v a n R o m b e e k, alom bekend gemaakte A r b e i d s b e u r s v o o r d e n I n d i s c h e n D i e n s t.

De vereeniging „Oost en West" heeft sedert jaren haar Informatie- of Inlichtingenbureau, dat zij getracht heeft uit te breiden tot een K o l o n i a a l A r b e i d s- e n I n f o r m a t i e b u r e a u. De eerste directeur van het Arbeidsbureau, die met ijver zijne taak begonnen was, de heer Kist, nijverheidsconsulent, ontviel ons spoedig door den dood. Een oogenblik mochten wij ons vleien op ruime schaal zulk een bureau te kunnen doen werken, toen de Minister Pleyte op een suppletoire begrooting daarvoor een belangrijke som te onzer beschikking heeft willen stellen. De post ondervond toen de ondersteuning van de Kamerleden, de heeren Fock en Heeres, maar werd door den heer Marchant, die vreesde voor de vorming van een staat in den staat, dermate bestreden, dat de Minister dadelijk daarop de aanvraag introk. Sedert werken wij voort met onze hoogst bescheiden middelen.

En — zouden wij nu gaarne de vereeniging na haar jaren lang belangeloos streven de eer gegund hebben, zelve, met krachtigen steun van Indië's vrienden, werkzaam te zijn op het nu door de Regeering betreden gebied, laat het haar niet bezorgd maken: laat het haar welkom zijn, wanneer een deel der taak, die zij zich zelve had toegedacht, toen zij nog zoo goed als eenig stond in de rij der vereenigingen, die de belangen van Indië en de Indische bevolking wilden behartigen, door rijker bedeelde hand wordt overgenomen, waardoor de vereeniging zich meer zal kunnen toeleggen op een ander onderdeel van haar wijd arbeidsveld.

De Indologische Leergangen van het Koloniaal Instituut te Amsterdam.

—o—

Meer en meer is het gebleken wenschelijk te zijn, dat degenen, die naar Insulinde vertrekken, ten einde daar een maatschappelijke taak te vervullen, eenigszins onderricht zijn, niet alleen betreffende zeden en gewoonten van den Inlander, maar ook omtrent de heerschende toestanden in onzen Indischen Archipel.

Het is dan ook een werk van 't grootste belang, dat het Koloniaal Instituut, Keizersgracht 690 te Amsterdam, op zich genomen heeft, om leergangen te organiseeren, waar voorlichting gegeven wordt betreffende allerlei Indische aangelegenheden.

De belangrijkheid van deze leergangen treedt onmiddellijk op den voorgrond, wanneer men nagaat, dat juist het begrijpen van de volksdenkbeelden, het kunnen medeleven met het zieleleven van den Inlander en oprechte belangstelling het vertrouwen eerst kunnen winnen van onzen bruinen broeder, zoo noodig om tot een goede samenwerking te komen en nuttig werk te kunnen leveren.

Hoe menig conflict tusschen Westerling en inlander had vermeden kunnen worden, wanneer juist begrip van waardeering de zaak in een ander licht hadden gesteld. Ieder, die hiervan doordrongen is, zal dan ook begrijpen, hoe de Indologische leergangen van het Koloniaal Instituut voldoen aan een zeer zeker lang gevoelde behoefte.

De Nederlander, die naar Indië vertrekt, maakt hier kennis, in de eerste plaats met zeden en gewoonten, adatrecht en volksgebruiken, welke Prof. van Eerde en Dr. Kleiweg de Zwaan in zeer interessante college's behandelen. De buitengewoon fraaie lichtbeelden, die hierbij vertoond worden, dragen er niet weinig toe bij, om een juist beeld van deze onderwerpen te geven.

Het spreekt vanzelf, dat het niet mogelijk is, gedurende een drie-maandschen cursus, een nauwkeurige, gedetailleerde kennis op te doen van Indische volkenkunde, economie, geographie, staatsinstellingen, tropische hygiëne en Maleische taal. Wat echter wel verkregen kan worden, is, dat de student van deze vakken een overzicht krijgt, als 't ware de groote lijnen van deze leert kennen en later aan de hand van deze vakken de kennis gaat perfectioneeren van die wetenschappen, welke voor hem van speciaal nut zijn of wel die hem bijzonder interesseeren. Dit is dan ook de grondgedachte, waarmede aan het Instituut de Maleische taal onderwezen wordt en aan het einde van den cursus heeft de cursist, dank zij de lessen van den heer M. Joustra, een grammaticalen grondslag, die hem behoedt later te vervallen in het z.g.n. „kazerne Maleisch".

Maatschappelijke toestanden en Economische Geographie, respectievelijk gedoceerd door de Heeren Prof. Mr. Kielstra en C. Lekkerkerker, zijn colleges, die van zeer veel gewicht zijn voor diegene, die een taak op handels- en cultuurgebied in Indië te verrichten hebben. De groote cultures: tabak, rubber, koffie, suiker, thee etc. worden hier behandeld, evenals de industrieele ondernemingen, zooals die van petroleum, tin, steenkool, etc. De cursist wordt in de gelegenheid gesteld, de producten zelf te leeren kennen, op de onderhoudende colleges van den Heer Dr. Le Cosquino de Bussy, die eveneens met lichtbeelden worden opgeluisterd en op de excursie's naar 't Koloniaal Museum te Haarlem.

De westerling, die uit het gematigde Europeesche klimaat, zonder feitelijke overgang geplaatst wordt in een tropische omgeving, heeft zijn leefwijze te veranderen en acht te slaan op die zaken, welke het aanpassen aan het tropische klimaat in de hand werken.

De colleges van de Professoren Dr. van Loghem en Dr. Kuenen vestigen hier de aandacht op, terwijl tevens het karakter en verloop van de meest bekende tropische ziekten geleerd worden en de middelen om deze te voorkomen of te bestrijden.

Staatsinstellingen en rechtswetenschappen, die, nu de Inlandsche maatschappij langzamerhand in beweging komt, een actueel karakter hebben gekregen voor iederen beschaafden Europeaan, worden gedoceerd door Mr. Slingenberg, Rechter in de Arrondissements Rechtbank te Amsterdam.

Iedereen, op welk gebied hij zich later in Ned.-Indië ook zal bewegen, vindt op deze colleges, die bijna alle in de morgenuren worden gegeven, iets van zijn gading en menigeen zal later, wanneer hij in ons schoone Insulinde zijn taak vervult, met dankbaarheid terug denken aan de zoo rentegevende kennis, opgedaan op het Koloniaal Instituut te Amsterdam.

Amsterdam, December 1918.

G. JONGMAN.
Employé b/d Bataafsche Petroleum
Mij.oud-leerling v/h Kol. Inst.

Sprokkels.

XXXVII.

Blitar, dat reeds een Opleidingsschool voor Inl. Ambt. bezat, is eenigen tijd geleden verrijkt met een

normaalschool. Daarover wordt aan de *Loc.* geschreven, dat het ware paleizen zijn, welke het land een kleine drie ton gekost hebben. De gebouwen zijn dan ook weelderig ingericht, hetgeen aan ernstige bedenking onderhevig is.

Van de 90 aldus boven hun stand gehuisveste en gevoede Inlanders zal misschien niet de helft den cursus tot het einde volgen en de andere helft, met die dat wel het geval is, begint met een salaris van f 25.— per maand, hetgeen kan klimmen tot f 75.— per mnd.

Van die f 25.— per mnd. kunnen ze zich niet de weelde veroorloven van een goed ijzeren ledikant met behoorlijke matras, bantal en goeling. Velen zullen hun toevlucht weer moeten nemen tot een matje op den grond.

En wat gebeurt dan? Ze worden ontevreden en werpen zich in de armen van de Sarekat Islam, waarvan ze weldra door hun meerdere ontwikkeling tot de leiders gaan behooren en dan niet weinig uitvaren tegen het gouvernement.

Had men die menschen wat minder weelderig gehuisvest en gevoed, wat meer in overeenstemming met wat ze later zouden zijn, dan waren ze wellicht tevreden menschen gebleven.

Het schijnt moeilijk in den bouw en inrichting der scholen voor het voortgezet Inl. onderwijs den juisten maat te houden. Toch vergete men niet, dat het noodig is, dat de gouvernementsleerlingen in een nette, zindelijke omgeving verkeeren, waar zooveel mogelijk aan de eischen der hygiëne wordt voldaan, en waar ze goed gevoed worden. Dat er in het eerste wel eens eenige overdrijving heerscht, weten we; doch dat de voeding te Blitar zoo extra bijzonder zou zijn, betwijfelen we, daar we uit goede bron weten, hoe moeilijk het is om voor betrekkelijk weinig geld, aan jongens, die in den vollen groei zijn, voldoend versterkend voedsel te verschaffen.

Er is echter iets anders, dat ons trof in het bericht, nl. dat slechts de helft den cursus tot het einde volgt. Dat is voor een normaalschool een toestand, die voorziening eischt, dat mag niet. De oorzaken van het groote verloop onder de leerlingen moeten opgespoord worden. Wordt er geen onderzoek ingesteld naar de candidaten voor de school? Is de leerstof te zwaar? Zijn de leerlingen te ongedurig? Of, en dat zou niet onmogelijk wezen, kunnen ze met hun op school verkregen ontwikkeling in het particuliere dan wel bij andere diensttakken meer geld verdienen?

Het is van het grootste belang voor de volksontwikkeling, dat de normaalscholen zooveel onderwijzers afleveren als maar eenigszins mogelijk is, opdat ze de slecht of niet opgeleide z.g. onderwijzers der dessascholen kunnen vervangen en deze op een hooger peil brengen.

XXXVIII.

Onlangs schrijvende over het volksonderwijs, spraken we van de prullerige dessaschooltjes. Er werd ons naar aanleiding daarvan gevraagd, of we dan zoo tegen die schooltjes waren .Ze waren toch geschikt om het volk eenige ontwikkeling bij te brengen.

Eerlijk gezegd zijn we in ons hart tegen die schooltjes, omdat ze als *school* beoordeeld den toets eener zachte critiek zelfs niet kunnen doorstaan en we het dingetjes vinden, waarmee het gouvernement niet voor den dag moest durven komen. Maar aangezien iets beter is dan *niets*, moeten we ze aanvaarden. We wenschen er echter nogmaals op te wijzen, dat die schooltjes wellicht eenige kennis kunnen bijbrengen, maar dat het onmogelijk is, dat er opvoedende of ontwikkelende kracht voor het volk van uit gaat.

En toch is het, zullen toestanden, als in Sprokkel XXXV vermeld, verdwijnen, noodig, dat het volk in zijn breede lagen *ontwikkeld* wordt en dat wel *zoo spoedig mogelijk*. Daarvoor moeten alle krachten aangewend worden, daartoe zullen de dessa-schooltjes zoo gauw mogelijk omgezet moeten worden in 2e klas scholen. Volksonderwijs, werkelijk ontwikkelend volksonderwijs, dat is broodnoodig, daaraan moet de aandacht gewijd, daarvoor *alle* krachten ingespannen worden. Dat is meer noodig voor het oogenblik dan hooger onderwijs.

Zal het volk werkelijk ontwikkeld worden, geef het dan goed practisch volksonderwijs; laat de dessaschooltjes zoo spoedig mogelijk verdwijnen. De vorming van ontwikkelde volksonderwijzers sta bovenaan op het program. Dat is uit ethisch, economisch en politiek oogpunt de eerste eisch.

XXXIX.

Met instemming lazen we in een vorig nummer van „Oost en West" hetgeen V. K. in „*De Loc.*" schreef naar aanleiding van het artikel: Een en verscheiden in „De Taak."

Ook wij meenen, dat Indië of de Indische maatschappij nog niet zoover is, dat één school voor alle rassen practisch bestaanbaar is. Er zal nog heel wat water door de Brantas moeten stroomen, voor we daar aan toe zijn.

En allen, die zoo hard schreeuwen om een Indische universiteit, zijn de door V. K. gestelde vragen ter zeer ernstige overdenking aanbevolen.

Het zal echter wel niet veel helpen, want er zijn van die chauvinisten, die niet tevreden zijn, als iets niet het merk draagt: made in India.

Indië moet vooruit; prachtig, uitstekend. En door welke middelen? Door algemeene volksopvoeding en ontwikkeling? Door economische opheffing, door aanmoediging van de nijverheid? Door het volk in al zijn lagen krachtiger en gezonder te maken, beter bestand tegen allerlei ziekten en kwalen? Door de cultureele eenheid te bevorderen? Wellicht ook hierdoor, maar toch in de eerste plaats door de stichting van een hoogeschool, door een echte volksvertegenwoordiging, die een beeld geeft van alle volken en rassen van den Archipel, ja, door politieke zelfstandigheid.

Is dat bemachtigd — Indië telt immers op een bevolking van 50 millioen zijn intellectueelen bij duizenden — dan volgt al het andere vanzelf.

Men krijgt den indruk, dat verschillende leiders, althans zoo denken. Was de zaak maar zoo eenvoudig.

H. v. VORDEN.

Stemmen uit de Eur. pers in Ned.-Indië.

De Koelieverzorging in de Lampongs.

De Loc. vertelt een en ander uit de Mededeelingen van den B. G. D. aangaande de onderzoekingen naar den gezondheidstoestand der arbeiders in de Lampongsche districten, ingesteld door dr. H. van der Heyden, inspecteur van den B. G. D. voor de Buitenbezittingen.

Het medische onderzoek had plaats onder leiding van prof. dr. W. Schüffner, volgens een speciale regeeringsopdracht.

Bij het onderzoek werden niet alleen de oorzaken van den slechten gezondheidstoestand vastgesteld, doch de doctoren namen tevens de medische verzorging van de vierduizend arbeiders in eigen handen. Door eigen onderzoek konden de medici niet alleen vaststellen aan welke ziekten de koelies stierven, maar ook konden ze de bestrijdingswijzen der ziekten invoeren en propageeren.

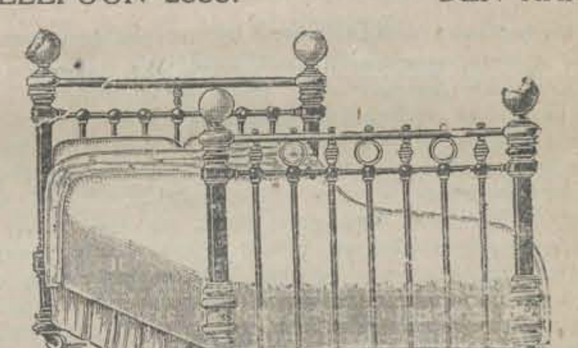
Het hospitaal Kedaton werd voor dat doel ingericht en een compleet laboratorium, uit Weltevreden meegenomen, opgesteld. Alle ondernemingen werden bezocht, een aantal onderzoekingen ingesteld, terwijl maatregelen aangegeven werden ter bestrijding der ziekten en ter bevordering der zindelijkheid.

De oorzaak van den slechten gezondheidstoestand der koelies van de Lampongs is niet te wijten aan de onmogelijkheid of aan den onwil om voldoende geldmiddelen voor de medische verzorging ter beschikking te stellen. Geeft men in Deli f8 à f 10 per koelie uit voor den hospitaaldienst, in de kampongs geven verschillende ondernemingen het dubbele daarvan uit.

Evenmin is het aantal doctoren te gering, daar in Deli één arts de verzorging van 6000 arbeiders voor zijn rekening heeft, terwijl in de Lampongs 4 dokters en 20 hospitalen waren voor een getal van nauwelijks 10 duizend arbeiders.

Het bleek echter duidelijk, „dat de medische arbeidersverzorging in de Lampongs ernstig is te kort geschoten in objectief onderzoek van het ziektenmateriaal en in een juiste organisatie ter bestrijding der heerschende ziekten."

Het streven moet er op gericht zijn bij een minimum van onkosten de gemiddelde arbeidskracht zoo hoog mogelijk op te voeren. Door betere organisatie (o. a. centralisatie) is de gezondheidstoestand in de Lampongs te verbeteren zonder verhooging der kosten. De bouw der koelieverblijven en hospitalen liet dikwijls alles te wenschen over.

„Zalen, waar buiklijders en malarialijders van vliegen en muggen konden worden afgezonderd, ontbraken zonder uitzondering en dat in de Lampongs, waar de bacillaire dysenterie en malaria zoo zwaar heerschen en waar het in de kampongs en hospitalen wemelde van vliegen en anopheles-muskieten.”

De drinkwatervoorziening, de afvoer van faecaliën en de reinheid der koeliekampongs voldeden vaak niet aan billijke eischen. De vier ziekten: beriberi, ankylostomiaso, dysenterie en malaria, die den gezondheidstoestand eener koeliebevolking in N.-I. bepalen, komen alle in de Lampongs voor.

De dysenterie verschijnt het meest als doodsoorzaak op de lijsten, maar slechte voeding, infectie met mijnwormen of een malaria-infectie hebben vaak groote schuld aan het overlijden van een dysenterielijder.

Uiterst anaemische patiënten sterven vaak aan de mijnwormziekte. „Zij is het vooral, die een algemeene minderwaardigheid eener koeliebevolking veroorzaakt, en daardoor verwaarloozing en vervuiling in de hand werkt en zoo voor de dysenterie de poort wijd opent.

Al treedt de malaria zelden als doodsoorzaak op en behoudt ze een betrekkelijk goedaardig karakter, toch speelt ze een groote rol als oorzaak van het algemeen verlies aan vitaliteit en kracht der arbeidersbevolking.

Beri-beri komt als onmiddellijke doodsoorzaak niet voor, maar toch speelt ook deze ziekte een niet onbelangrijke rol en moet ze in het oog gehouden worden.

De Indische Volksschool of de reorganisatie van het lager onderwijs.

Men kan tegenwoordig bijna geen nummer van een krant of tijdschrift opnemen, geen verslag van een Indische vereeniging inzien, of een der gerechten op den journalistieken disch is strijk en zet het onderwijs, waarover een ieder zich gerechtigd acht mee te spreken. Het gaat niet, om ook maar de voornaamste artikelen op dit gebied te bespreken; daarom moeten we er ons toe bepalen om nu en dan eens de aandacht te vestigen op dat, wat werkelijk een nieuw gezichtspunt opent, of door practischen kijk de opmerkzaamheid trekt.

De heer J. B a a s heeft in „De Loc.” een steentje aangedragen ter optrekking van het gebouw der reorganisatie van het lager onderwijs. Hij stelt op den voorgrond, dat hij de inrichting van het lager onderwijs lang niet kwaad vindt, wat niet te verwonderen is, daar de organisatie, zooals ze nu is, niet dagteekent van gisteren, maar langzaam in de laatste halve eeuw gegroeid is.

Ook gelooft hij niet, dat de ouders ontevreden zijn met het lager onderwijs; alleen enkele kleinigheden zouden ze anders wenschen. Sommigen zouden het leerplan wat eenvoudiger willen, anderen wat korter schooltijden, weer anderen afschaffing der toelatingsexamens tot de middelbare scholen, enz.

Schr. merkt op, dat hij niet de scholen en schooltjes op het oog heeft op kleine plaatsjes, waar slechts een enkele Eur. school is, en geen Holl.-Chr. of Holl.-Inl.

Die schooltjes zijn lang niet kwaad en leveren meestal goede resultaten op, maar konden meer bereiken, indien men wat scheutiger was met de toelating van Inlanders en Chineezen. Men zou dan met betrekkelijk weinig kosten meer de niet-Europeanen op die plaatsen tevreden stellen en tevens werken in de richting van de toekomstige Indische Volksschool.

De e e r s t e scholen moeten volgens schr. blijven bestaan met de 7 leerjaren en hetzelfde leerplan. Bij de toelating zie men goed toe, dat de leerlingen voldoend Hollandsch spreken.

Deze scholen blijven de inrichtingen voor de kinderen der niet-blijvers. Wordt Insulinde later een apart rijk, dan lossen ze zich langzamerhand op in de eigenlijke Indische volksschool.

Gewenscht is het, dat de onderwijzers aan die scholen een aparte groep vormen in het corps, daar het onderwijs aan die scholen bepaald anders is dan aan de overige.

Deze scholen, waarvan het personeel op een prik zou kunnen zeggen, welke kinderen voor de H.B.S. geschikt zijn en welke niet, zouden zelf de leerlingen voor het M. O. moeten aanwijzen. Het toelatingsexamen zou komen te vervallen en die steen des aanstoots uit den weg geruimd zijn, tenminste voor die leerlingen. Voor de candidaten der overige scholen zou het voorloopig nog gehandhaafd moeten blijven.

Ten opzichte van de niet-eerste scholen, de Holl.-Chineesche en de Holl.-Inl. scholen stelt schr. een grootere wijziging voor. Hij stelt voorbereidende scholen voor met een leerplan, ongeveer overeenkomende met de voorklasse en de 1e en 2e kl. der tegenwoordige scholen, als onderbouw voor de Indische volksschool. Vooral voor Inlanders en Chineezen zet men de poorten wijd open, doch onverbiddelijk worden de kinderen verwijderd, die niet in staat zijn de Nederl. taal te leeren.

Zoo'n schifting heeft later nog eens plaats, zoodat zij, die door de voorber. school afgeleverd worden, in staat zijn bevonden verder onderwijs in de Nederlandsche taal te ontvangen.

Aan die voorber. scholen, waarvan het personeel voornamelijk uit dames kan bestaan, moeten bekwame fröbelonderwijzeressen geplaatst worden, waarvoor men Indische, Inlandsche en Chineesche meisjes moet opleiden.

Met het oog op de taal moeten aan de opleidingsscholen voor die onderwijzeressen leerkrachten verbonden worden, die uit Holland komen. [1]) Die voorbereidende scholen zouden moeten bestaan uit 4 jaarklassen met schooltijden van 8—12.

Dan volgt de Ind. volksschool met 5 klassen, waartoe Europ., Inl. en Chin. kinderen, die de voorber. school doorloopen hebben, toegelaten moeten worden. Ook zou schr. de kinderen van de Ambonsche en andere gelijkwaardige scholen willen toelaten. Leerplan, leertijden en personeel moeten dezelfde blijven als nu, opdat de leerlingen bij ijver en aanleg dezelfde kansen hebben om naar de middelbare scholen over te gaan als die der eerste scholen. Op een namiddagcursus zal het Fransch geleerd moeten worden, noodig voor toelating tot de H.B.S.

Die school mag dus in geen enkel opzicht het kenmerk van minderwaardigheid dragen.

Ten slotte wijst schr. op een paar voordeelen van zijn systeem wat het personeel betreft. Daar het personeel der voorber. scholen een apart corps vormt, zouden de leerkrachten aan de Ind. volksschool werken van half 8 tot één uur, elk met zijn eigen klas, wat een besparing van leerkrachten zou geven. Om dit te bewijzen haalt schr. de cijfers aan van Semarang op ult. Dec. 1916. Daar werden de niet-eerste, Holl.-Inl. en Holl.-Chin. scholen bezocht door 952 leerlingen. Daarvoor waren noodig 31 onderwijzers, terwijl die leerlingen, samengebracht op de Ind. volksschool in klassen van 40 leerlingen, slechts 24 leerkrachten zouden vragen.

Op de eerste scholen met 863 leerlingen zouden 22 onderwijzers voldoende zijn en er vijf uitgespaard kunnen worden. De ouders zouden dan de school niet mogen uitkiezen voor hun kinderen, maar Semarang (om bij dit voorbeeld te blijven) zou in wijken verdeeld worden en alle kinderen uit een wijk zouden dezelfde school moeten bezoeken.

Schr. merkt op, dat de niet-e e r s t e meisjesscholen met een kleine verandering aanstonds in het stelsel zouden passen, daar ze met het derde leerjaar aanvangen. Het Fransch zou in de ochtenduren moeten vervallen en het aantal leerlingen voor de school (5×40 leerlingen) zou zoo noodig met jongens moeten worden aangevuld.

Suriname.

De West van 8 October schrijft:

„Per s.s. „Oranje Nassau” is gisteren in de kolonie teruggekeerd de heer Perry Tiffany, vertegenwoordiger van een krachtig Amerikaansch consortium, dat op groote schaal het goudbaggerbedrijf zal gaan uitoefenen in de Marowijne.

De oorspronkelijke aanvraag van de concessie is reeds 18 jaren oud. Het heeft jaren geduurd eer de Marowijnegrens in zooverre geregeld was, dat nu de uitgifte der baggerconcessie kan plaats vinden door de wederzijdsche gouvernementen van Suriname en Cayenne. Dank zij invloedrijke diplomatieke relaties, is het den heer Tiffany gelukt onlangs te Parijs de laatste moeilijkheden te overwinnen. Hopen wij ook in het belang der kolonie — dat zijn treffende volharding door een schitterend succes bekroond moge worden.

In weerwil van den oorlogstijd is — zoo verzekerde ons de heer Tiffany — de aanvoer van de noodige

[1]) Wij achten het een verheugend teeken, dat de Indische regeering het plan heeft opgevat een kweekschool voor fröbelonderwijzeressen te stichten. Aan een onderwijzeres, met verlof hier te lande vertoevende, en die aangewezen schijnt om als directrice der op te richten school op te treden, is opgedragen zich op de hoogte te stellen van alles, wat het fröbelonderwijs betreft. Red

baggermachines verzekerd. Men zal beginnen met een flinken baggermolen met oliemotoren. Waarschijnlijk zal de Koninklijke, van Curaçao, de noodige petroleum leveren. Blijkt het baggeren een succes, dan wordt het bedrijf omgezet in een moderne electrische installatie voor goud baggeren.

Het behoeft niet gezegd, dat voor Albina de vestiging van een grootbedrijf aan de Marowijne nieuwe vooruitzichten opent.

De heer Tiffany zal — nu de diplomatieke zijde van de zaak geregeld is — zeker spoedig van het Surinaamsch gouvernement zijne concessie krijgen en vertrekt de volgende week naar Cayenne, om de zaken daar te regelen."

Achttien jaren om zoo'n eenvoudige zaak tot beslissing te brengen! Of het ook tijd wordt, dat de onderwetsche diplomatie wordt opgeruimd.

En te bedenken, dat het heelemaal niet noodig was de grensregeling te laten voorafgaan aan het verleenen der concessie!

Had ieder der koloniën (Suriname en Fransch Guiana) concessie verleend om in de Marowijne te baggeren en de respectieve goudverordening, voor zooveel betreft het te betalen recht, gewijzigd, dan ware de zaak reeds achttien jaren geleden in orde geweest.

Van den dag af dat de diplomatie daaraan te pas moest komen, kon men op zijn vingers narekenen, dat het einde in een verre toekomst zou liggen.

Als de koloniale besturen bij de verleening der concessie nu maar geen spijkers op laag water gaan zoeken!

* * *

De West van 29 October schrijft:

„De Surinaamsche Bauxite Maatschappij, die de laatste maanden zoowel hier als in Demerara een deel van haar personeel had afgedankt, heeft in beide koloniën het werk met volle kracht hervat."

* * *

De Surinamer schrijft d.d. 28 September:

In de afgeloopen week hebben flinke regenbuien Paramaribo voorzien in het regenwatergebrek, hetwelk reeds begon te nijpen.

In de omliggende districten is over het algemeen de regenval gering geweest, behalve te Domburg, waar Donderdag en de voorafgaande dagen der week overvloedig hemelwater viel.

Daarentegen heeft het op Fort Nw. Amsterdam in het geheel niet geregend, evenmin op Constantia en ook Frederiksdorp, waar Donderdag slechts een motregentje werd waargenomen.

Te Alliance was de regen Zondag overvloedig, maar de andere dagen niet noemenswaardig.

Op Groningen viel slechts Maandag een flinke bui. Zondag was de regenval slechts tamelijk. Des Woensdags viel geen water en een weinigje op Donderdag.

Ook op Post Uitkijk heeft het slechts weinig geregend.

Op sommige plaatsen van Para evenwel waren de sluizen des hemels wijd geopend. Op Vierkinderen heeft het verschillende dagen gegoten, terwijl op Republiek en Onverwacht het niet bijzonder regende

Lelydorp mocht heerlijke buien genieten.

* * *

De heer J. A. Liems schrijft aan *De Surinamer* over twee gunstige verschijnselen, door hem waargenomen in Saramacca:

1. Terwijl nog in 1917 slechts weinige Creolen rijst voor de markt verbouwden en de overige niet eens voor eigen behoefte plantten, hebben nu vrijwel allen in dit jaar de cultuur ernstig ter hand genomen. Van de 5 premiën, in het voorjaar wegens de grootst beplante oppervlakte aan klein-landbouwers toegekend, konden 3 aan Creolen worden toegewezen (w.o. 1 aan een vrouw).

De prikkel tot aanplant moet, behalve aan den hoogen prijs, vooral aan de schaarschte aan voedingsmiddelen en dan in het bijzonder aan rijst in het begin van het jaar worden toegeschreven. De Creolen hebben toen gebrek geleden en de rijst als voedingsmiddel, dat bewaard kan worden, ten volle leeren waardeeren. Zij hebben aan den lijve gevoeld, dat het voor den landbouwer van belang is, om, wanneer de omstandigheden daarvoor niet ongunstig zijn, zelf ten minste zijn hoofdvoedsel te verbouwen.

Nu zij zich met ernst op de cultuur toegelegd hebben en er wel bij varen, zullen zij die wel niet licht prijsgeven. Van belang is hierbij, dat verscheidene de hun gegeven adviezen omtrent de zorg voor goed zaaizaad ter harte hebben genomen.

2. Het tweede gunstige verschijnsel, door mij waargenomen, is, dat sommige der jongeren het nu betreuren, dat verschillende perceelen, vroeger aan Creolen toebehoorende, thans in handen zijn van Br.-Indiërs. Konden de Br.-Indiërs, die op ruime schaal rijst planten, in 1917 nog over Creolen- en Javaansche arbeiders beschikken, in dit jaar hebben de meeste Creolen en ook vele Javanen voor eigen rekening gewerkt.

* * *

Hier volgen nog eenige berichten uit *De West:*

Mejuffrouw S. Fernandes is geslaagd voor het practisch verloskundig gedeelte. Zij is de eerste vrouwelijke „geneesheer" in Suriname.

* * *

Bij besluit van 9 Sept. j.l. is de verordening tot bestrijding van ziekten in kokospalmen toepasselijk verklaard gedurende vijf jaren voor Coronie, en zijn de noodige voorschriften uitgevaardigd ter bestrijding der hartrotziekte.

* * *

Via Demarara werd te Paramaribo een partij van 13 kisten Wijsman boter aangevoerd, welke, blijkens de documenten, sinds Juni 1917 verzonden was. Deze boter heeft dus vijftien maanden gedaan over de reis van Nederland naar Suriname.

* * *

Het gouvernement is onlangs een zeer nuttig werk begonnen, door den geldenden tekst te publiceeren van verschillende belangrijke wetten. Men is nu bezig met den geldenden tekst der Surinaamsche wetboeken, en daarna zal ook van het wetboek van koophandel en het reglement op het notaris-ambt de geldende tekst worden uitgegeven.

* * *

Met de „Juno" is eindelijk de lang verwachte pasmunt ontvangen in de kolonie, en wel voor een bedrag van ƒ 190,000 aan centen, dubbeltjes, kwartjes en guldens.

Het geld is met de „Frisia" van Nederland vervoerd naar New-York, van daar per andere gelegenheid verzonden naar Curaçao, en vervolgens per „Juno" naar Paramaribo. Het laatste stukje van de reis (Curaçao-Paramaribo) heeft aan vracht en assurantie bijna ƒ 6000 gekost. Men behoeft dus niet te vragen wat de totale kosten van de geldzending van af Nederland zullen zijn.

* * *

De heer Thomson heeft het volgend voorstel in de Kolon. Staten aanhangig gemaakt:

De ondergeteekende heeft de eer voor te stellen dat de Koloniale Staten zich per adres wenden tot den Gouverneur en de regeering in het Moederland, teneinde te verkrijgen dat het Regeeringsreglement zal worden gewijzigd in dien zin, dat het kiesrecht worde uitgebreid door censusverlaging en invoering van capaciteitskiezers.

* * *

Een particulier heeft vergunning gevraagd om een auto te exploiteeren in Coronie. Dit zal de eerste auto ziin in dat district.

* * *

De goudaanvoer in Suriname heeft in Augustus 1918 57,781 gr. bedragen, tegen 70,898 gr. een jaar geleden. Sedert 1 Januari j.l. bedroeg de geheele

goudaanvoer 367,773 gr., tegen verleden jaar 554,966 gr.

* * *

Naar de *Demerara Argosy* verneemt, heeft de „Consolidated Rubber and Balata Estates Ltd optie bekomen tot aankoop van de balataconcessiën der heeren Wix en Lashley in Nickerie, terwijl eveneens de balata eigendommen in Nickerie van de firma Wieting en Richter te koop zouden zijn.

De Consolidated heeft vrijwel het balata-monopolie in Demarara.

Eenige jaren geleden is, volgens de *Argosy*, een poging gedaan door de firma Antoine Chiris en Co. te Parijs, om de balata-exploitanten van de Guyana's en Venezuela in één trust te vereenigen. Dit is destijds mislukt. De thans aangevangen onderhandelingen zouden wijzen op een herhaling van dit plan.

De *Consolidated* maakte, naar *De West* hierbij aanteekent, het afgeloopen jaar een winst van ruim drie ton, waaruit aan de gewone aandeelhouders een dividend van 25 percent kon worden uitgekeerd.

* * *

De Directeur van den Landbouw, de heer *Huizinga*, heeft een belangrijke nota over de schatting van den grooten rijstoogst van dit jaar en daarnaast de cijfers van 1917 aan de pers ter publicatie toegezonden. De raming over de geheele kolonie bedraagt voor de verschillende districten:

	Raming in K.G. padi 1917	1918
Nickerie	2319435	2733090
Coronie	73500	122430
Bov. en Ben. Saramacca	800000	2500000
Bov. Sur. en Para	649900	1107750
Ben. Sur en Para	2350000	2412500
Ben. Commewijne	1103295	2247360
Cott. en Bov. Comm.	284100	587200
Marowijne	9000	9000
Totaal	7589230	11719330

De groote oogst 1918 zal die van 1917 dus overtreffen met 4130100 K.G.

De plantages hadden in 1918 gezamenlijk een aanplant van 1766 akkers rijst. Bij een opbrengst van 1000 K.G. per akker zou het aandeel der plantages in deze meer-productie bedragen 1766000 K.G. padi en zou er dus nog 4130100—1766000 = 2544100 K.G. overblijven als bijdrage van de kleine landbouwers in de meerproductie.

De beschikbare hoeveelheid padi voor den termijn 1 October 1918 t/m September 1919 wordt geraamd op 12969330 K.G.

Volgens een becijfering van den heer *Beck* op 1 April 1917 in „*De West*" gepubliceerd, bedroeg het rijstverbruik van 1910 t/m 1918 gemiddeld 7200000 K.G. per jaar. De heer Beck rekende met een uitleveringspercentage van 60 percent, zoodat volgens zijn becijfering de benoodigde hoeveelheid padi 12 millioen K.G. zou zijn.

De 8000 balen uit Java ontvangen waren nog aanwezig.

Wordt weer tijdig bloem aangevoerd dan mag worden aangenomen dat de hoeveelheid rijst voldoende zal zijn.

Of het mogelijk zal blijken weer bloem aan te voeren is een open vraag, eveneens of er weer mais uit Venezuela te betrekken zal zijn en daarom acht de heer Huizinga het een gebiedenden plicht dat gebruik wordt gemaakt van het komende gunstige plantseizoen.

„Het stemt tot voldoening — aldus de heer Huizinga — dat we thans voor het eerst hebben bereikt dat de inlandsche rijstproductie voldoende geacht moet worden voor een normale consumptie."

De productie bedroeg in

1910	1993700	K.G. padi
1911	2194500	„ „
1912	2659300	„ „
1913	2231000	„ „
1914	3135700	„ „
1915	5280200	„ „
1916	7471400	„ „
1917	8250000	„ „
1918	12969330	„ „

WAT DE INLANDER ZEGT.

„Sarekat Islam prampoean". In September j.l. had de constitueerende vergadering dezer Vereeniging plaats. Als spreker trad *Semaoen* op, die er o.a. op wees, hoe in Europa thans vele vrouwen bij den arbeid de mannen, die in den oorlog zijn, vervangen. Er traden ongeveer honderd vrouwen als lid toe. Mevrouw Kadarisman is voorzitster, mevrouw Semaoen secretaresse. *(Kaoem Moeda).*

Kranig Inl. Ambtenaar gehuldigd. Den 7en September j.l. vierde de zelfstandige *patih* van Kraksaan zijn 35-jarig jubileum als Inlandsch ambtenaar. De Regeering heeft dien dag niet meenen te mogen voorbijgaan zonder aan den hooggewaardeerden dienaar hare hooge ingenomenheid te betuigen met de diensten, door hem bewezen als patih van Kraksaan, 't van ouds bekende moeielijke werkterrein en verleende hem de kleine gouden ster van verdienste, welke de assistent-resident hem op de borst spelde, nadat de Resident, die met alle ambtenaren B.B. zijner residentie de feestelijkheid bijwoonde, in een vloeiende redevoering de groote verdienste van den patih had herdacht. Hoe hoog deze ook bij de regenten staat aangeschreven, bewijst wel de omstandigheid, dat bijna alle regenten uit de omstreken aan het feest deelnamen. Zelfs de regenten van Soerabaja en Sidoardjo hadden gemeend niet aan het feest te mogen ontbreken. Eerstgenoemde was er met de *raden Ajoe*. Ook de regenten van Malang, Pasoeroean, Bangil en Probolinggo waren tegenwoordig. Dat de Europeesche bevolking den patih zeer hoog schat, bewijst wel het keurige cadeau, een gouden cigarettenkoker en een dito horlogehanger, door de bewoners van Kraksaän hem aangeboden. Het meest frappante van den avond was wel het korte, kernachtige antwoord door den patih gegeven op de redevoering van den resident. Hij wees er op, dat hij nog meer had kunnen doen, dan hij reeds gedaan had en dat hij daarom dubbel waardeerde de belooning van de regeering. Deze zou hem een prikkel zijn, om verder te gaan op den weg van den plicht. Wilde hij dezen echter ten volle kunnen vervullen, dan diende hij te hebben *ten volle den steun van het bestuur*. Verder wees hij er op, dat waar een zelfstandige patih een regentsplaats vervult, de billijkheid mee zou brengen, dat men hem geldelijk in de gelegenheid stelde zijn stand op te houden. Wij — alzoo de berichtgever in de *Tjahaja Timor* — onderschrijven geheel deze meening. Het is hier niet de plaats, zegt hij, om een lans te breken voor de hoog noodzakelijke financieele positieverbetering van den Inlandschen ambtenaar. Wij wenschen echter reeds nu te verklaren, dat wij de bezoldiging van een zelfstandigen patih als die van Kraksaän onvoldoende, maar dan ook *absoluut onvoldoende* achten om zijn hooge waardigheid naar behooren op te houden. Gelukkig is deze patih niet geheel ongefortuneerd, maar daarop mag door de regeering geen wissel getrokken worden. Het feest, opgeluisterd door het goede strijkje van Probolinggo, mocht in alle opzichten geslaagd heeten. Jammer, dat de kleine particuliere woning zoo weinig gelegenheid bood om zich ruim te bewegen. Het wordt meer dan tijd, dat de Regeering ook in dit opzicht eens een ruimen blik toont te hebben, door trots de slechte tijden, een den patih van Kraksaan waardige woning te doen bouwen. Het ergerde ons hier, zooals het ons te Soerabaja voortdurend een ergernis is, dat de Regeering door kleinigheden als bijv. den bouw van behoorlijke woningen, tegenwoordig toont zoo weinig besef te hebben van het hoog noodzakelijke om de Inlandsche hooge ambtenaren een behoorlijk relief te geven in de oogen van het volk.

Ofschoon minder met het jubileum te maken hebbende, zij hier nog vermeld, dat tegelijk ook een bruiloftsfeest in des patih's familie gevierd werd en dat het jonge Westersch opgevoede paar zich zeer goed op Westerschen trant wist te amuseeren, ofschoon het terecht de kleederdracht der vaderen getrouw was gebleven. Wij zagen trouwens meerdere dochteren van de Javaansche aristocratie de moderne dansen meedoen op zeer gracieuse wijze in sarong en kabaja.

Regents-Receptiekosten. Onlangs hebben eenige leden van den Volksraad in dit college het denkbeeld geopperd, ook aan de regenten receptiekosten toe te kennen. Naar aanleiding hiervan, vernemen wij — alzoo de *Kaoem Moeda* — heeft de Directeur van Binnenlandsch Bestuur zich gewend tot de Hoofden van Gewestelijk Bestuur, met het doel omtrent dit denkbeeld hunne gevoelens te vernemen en mochten deze gestemd zijn vóór een verwezenlijking hiervan, dan ware tevens mede te deelen op welk bedrag die ontvangkosten zouden kunnen worden vastgesteld.

De Prinsenbond. Deze hield op 7 en 8 September j.l. te Djokdja zijn algemeene vergadering, welke door een groot aantal personen, naar schatting ongeveer 250, bezocht was. De Kroonprins, beschermheer van den Bond, was verhinderd te komen. Te 8 uur n.m. opende Prins Soeriodiningrat, voorzitter, de vergadering met een woord van welkom. Daarna gaf hij een overzicht van den stand van den Bond. Nadat

nog de gewone huishoudelijke stukken waren afgedaan, kwam de eigenlijke agenda aan de orde.

Hoofdzakelijk werd volgens de *Darmo Kondo* het volgende verhandeld:

Een voorstel om aan de Regeering te verzoeken bij geboorte, huwelijken, echtscheidingen en sterfgevallen van adellijken van den eersten tot en met den vierden graad, akten te doen opmaken en te verstrekken en deze te doen registreeren. Dit voorstel beoogt het verkrijgen van een stamboek van den adel, behoorende tot evengenoemde graden. Men weet, dat deze adellijken nog verschillende voorrechten hebben, ook ten aanzien der rechtspraak, zoodat een behoorlijke registratie zeer gewenscht is. Het voorstel werd met groote meerderheid van stemmen aangenomen.

Het opmaken van een geslachtsboom (Rodjopoetro) loopende van den eersten Sultan af. Met algemeene stemmen aangenomen. Voor de uitvoering zal een commissie worden benoemd uit de vertegenwoordigers der zes afdeelingen van den Bond.

Voorstel stappen te doen, opdat bij de Sultanaatswerken ook eenige Inlanders in sommige betrekkingen worden geplaatst, opdat de Sultansonderdanen meer gelegenheid hebben om aan den kost te komen. Met meerderheid van stemmen aangenomen.

Voorstel om den Procureur-Generaal te verzoeken zijn aandacht te blijven schenken aan het recht der adellijken van den 1en tot en met den 4en graad om voor een afzonderlijke rechtbank terecht te staan. Dit voorstel is gebaseerd op het feit, dat indertijd zekere Hadji Arsad te Batavia voor den gewonen rechter moest terecht staan, hoewel hij gehuwd was met een Raden Ajoe, bloedverwante in den 4en graad van Sultan den III. Daar de zaak Arsad al zoolang geleden voorviel, werd het voorstel verworpen. Wel werd den aanwezigen den raad gegeven bij voorkomende gevallen tegen schending van het privilege te protesteeren en zoo noodig de hulp van het hoofdbestuur van den Bond in te roepen.

Voorstel om te verzoeken om vrijstelling van belasting op het bedrijf enz. ook voor adellijken van den 3en en 4en graad. Met meerderheid van stemmen verworpen.

Nadat Raden Sastrowidjono nog gesproken heeft over het geval Arsad (hierboven genoemd) werd de eerste zitting opgeheven. Den volgenden avond zou de vergadering voortgezet worden.

Pangeran Negoro Joedho. In een der vorige weekoverzichten is reeds melding gemaakt van dit vorstenlandsch zedenspel in vier bedrijven, door *Victor Ido*, waarvoor deze (de heer Hans van de Wal) eenigen tijd in Djodkja en Solo vertoefd heeft. Den 9en September j.l. ging in de stadsschouwburg te Batavia de première: *Pangeran Adipati Anom Negoro Joedho*, kroonprins van Mataram, die in Holland in de medicijnen studeert en zich behalve voor zijn studievakken ook zeer voor allerlei vraagstukken van economischen aard interesseert, wordt plotseling naar Indië teruggeroepen. Een telegram meldt hem, dat zijn vader, de oude sultan van het rijk van Mataram, ernstig ziek is. Joedho haast zich terug naar zijn vaderland en maakt onderweg aan boord kennis met een onderwijzeres, een eenvoudig, degelijk Hollandsch meisje, dat haar ouders verloren heeft en niets op de wereld bezit dan haar akten. De jongelui voelen zich tot elkaar aangetrokken en op een manenacht bekennen zij elkaar hun liefde. En als de kroonprins eenmaal weer in zijn kraton terug is, weet hij te bewerken, dat dit onderwijzeresje, Ada van Bergen, tot gouvernante over zijn jongere zusjes wordt aangesteld. Zoo weten de geliefden zich in elkaars nabijheid, al maakt de adat het den kroonprins ook vrij wel onmogelijk het onderwijzeresje vaak te ontmoeten.

Ter eere van de aankomst van den Prins heeft er een receptie plaats, die noodlottig voor den Kroonprins verloopt. Wanneer toch de gasten naar een nevenzaal gaan, om daar op uitnoodiging van den Prins de sarimpi's te zien dansen, blijft de Kroonprins achter en weet zoo Ada, die ook de receptie bijwoont, nog even te spreken. Maar op het oogenblik, dat beiden het versje opzeggen van „Er waren twee Koningskinderen, die hadden elkaar zoo lief", komt de Ratoe Kantjono binnen, de tweede vrouw van den ouden Sultan en de gevaarlijke vijandin van Joedho. Want in het rijk van Mataran, waar hormat en adat de feitelijke heerschers zijn, kon het niet lang geheim blijven, dat de Kroonprins, dank zij zijn Westersche studie en opvoeding, in veel een Westerling is geworden en allerlei ideeën huldigt, die verderfelijk zijn voor de positie der prijajies en dier anderen, die leven ten koste van het gewone volk; ideeën, die den ondergang van den Kraton, den ondergang van het oude Mataram beteekenen. En de Ratoe Kantjono Woengoe, die van den beginne af aan achterdocht koesterde tegen dezen Javaan, die Westerling is in spreken en denken, de Ratoe Kantjono belooft zich zelf, dat Joedho nooit den troon zal bestijgen; dat in zijn plaats haar zoon heerschen zal over Mataram. Nòg is de oude Sultan niet dood, nòg is Joedho geen sultan geworden. Er is nog veel goed te maken, maar er moet snel, er moet doeltreffend gewerkt worden...... En zij roept tegen over twee dagen een geheime vergadering bijeen in de Prabojoso, het vrouwenvertrek van de Ratoe, waarvan één wand geheel van glas is gemaakt, opdat de Ratoe te allen tijde zal kunnen zien, wat er voorvalt in het vrouwenvertrek. Als de vergadering eindelijk plaats heeft, is de oude Sultan eindelijk overleden. De Kroonprins wacht nog slechts op de sanctie van het Gouvernement, die ieder oogenblik kan afkomen om den troon van Mataram te bestijgen. Er moet gewerkt worden zoo spoedig mogelijk. En de Ratoe beraadslaagt, zij weet een ieder van haar getrouwen te doordringen van het gevaar, dat hen allen bedreigt als Joedho inderdaad Sultan mocht worden. Zij weet uit ieder dier de verklaring los te wringen, dat Joedho, de Kroonprins, hun groote vijand is; zij weet allen over te halen hun grieven te luchten tegen den troonsopvolger. Maar er is meer te doen en ook dat heeft zij gedaan. Het is wel een groote voldoening, een groote geruststelling ook voor haar, dat de ministers het zoo roerend met haar eens zijn, en zoo vast besloten zijn om, ten koste van alles te verhinderen, dat Joedho ooit aan de regeering zal komen, maar de tijd is kort; er moet zoo gauw mogelijk gehandeld worden. Telkens, wanneer de Prins drinkt, wordt hij door een duizeling bevangen, terwijl hij een hevige pijn voelt in zijn borst; de pijn wordt steeds feller, de duizelingen duren steeds langer; langzaam maar zeker werkt het vergif, dat de ratoe in het citroenwater laat mengen. Het vergif werkt en de Prins wordt steeds zwakker, totdat hij eindelijk begrijpt, dat zijn einde gekomen is. Bij de oude kratonpoort zal hij voor 't laatst een samenkomst hebben met Ada. Hij weet, dat Ada hem zijn woord zal teruggeven, omdat de ratoe het zoo wilde. Pangeran Danoeredjo, de oude, grijze rijksbestuurder, heeft tot Ada gesproken, lang en heftig, en heeft haar eindelijk zoover gekregen, als de ratoe wel wenschte, nadat hij haar gedreigd had met den dood van den man, dien zij zoo innig lief heeft. De Kroonprins weet dat alles; hij weet nog meer, hij voelt, dat zijn krachten hem begeven, dat hij dezen avond nog sterven zal. En hij stuurt de wachters heen, die bij de poort waken, waar niemand meer mag binnenkomen en hij wacht, wacht. Totdat Ada komt en hem zoekt en hem eindelijk ook vindt, gezeten op een steen. Hij spreekt nog met haar van hun liefde, en van het einde. dat hij nabij weet. En hij tracht nog één keer op te zeggen, dat oude liedje van de Koningskinderen, dat liedje, dat hun zoo dierbaar is. Hij komt niet meer aan het einde toe; vóór het zoover is, sterft hij in de armen van Ada.

Dit is heel in het kort het verhaal, dat de *Darma Kondo* geeft van Pangeran Adipati Anom Negoro Joedho, den ongelukkigen Kroonprins van Mataram, die zijn streven naar waarheid en recht met den dood moest bekoopen. Negoro Joedho heet hij, de overwinnaar der wereld, de overwinnaar van z ij n wereld. En wie weet, of hij — alzoo de schrijver — niet ook werkelijk overwinnaar was, al valt hij ook, wijl hij het licht wilde en zich aldus den duivel der duisternis tot vijand maakte. Voor een kort oogenblik heeft tenminste het licht in den kraton geschenen, en anderen zullen zorgen, dat er steeds meer en meer licht komt in dien kraton, waar het zelfs overdag nog vaak zoo duister kan zijn. Daar is immers Akarti, de nicht van den Prins, die hem huldigde als haar bevrijder, daar zijn wellicht ook nog anderen.

WAT DE CHINEES VERTELT.

Drankbestrijding noodig. Inlanders, die vroeger steeds de soberheid betrachtten, nooit iets gebruikten, wat alcohol bevatte, drinken nu bij feestelijke gelegenheden dapper mee en 't is misschien alleen hun gebrek aan contanten, alsmede hun immuniteit voor dronkenschap, die maken, dat men nog geen verlichte Inlanders langs de straten ziet slingeren. Misschien, dat dit ook nog wel komt op den duur. Een bezoek aan de diverse „parken", die een armzalige Indische nabootsing zijn van de Europeesche „lunaparken" is in dit opzicht zeer leerzaam — alzoo een inzender in de *Pewarta Soerabaja*. Vooral op Zaterdagavonden krioelt het daarvan Inlanders, op hun schoonst uitgedost, die van de bioscoop en de bangsawans en het dansen der ronggengs komen genieten en in een der talrijke restaurants hun hart en maag ophalen aan allerlei Inlandsche en Chineesche kostjes.

Associatie! Een mandoer van een leesgezelschap te Batavia weet de veel besproken associatie-idee uit te buiten tot eigen voordeel. Elke week brengt hij de trommels rond aan de verschillende lezers; in die

trommels ontbreekt *La Vie Parisienne* natuurlijk niet. Welnu voor de somma van één gobang (2½ centstuk) kunnen heeren Inlanders de plaatjes kijken uit dit pikante journaal. *(Perniagan).*

Inl. Militie. Nadat de verschillende afdeelingen van de *Sarekat Islam* zich reeds over de Inlandsche militie hebben uitgesproken en voor het meerendeel in ongunstigen zin, zal ook *Boedi Oetomo* een buitengewone vergadering uitschrijven. Daar zal dan het vraagstuk van de invoering eener Inlandsche militie onder de oogen gezien worden. In tegenstelling met de oorspronkelijke bedoeling komt de militiekwestie niet voor op het program van het einde September te Soerabaja te houden Sarekat Islam congres. Naar we thans hooren — alzoo de *Bintang Soerabaja* — zal de *Centrale Sarekat Islam* deze kwestie later toch nog in behandeling nemen.

Van Vreemde Koloniën en Verre Landen

Wilson in Europa.

Wat al verwachtingen zijn gevestigd op zijn invloed. Wat al geheel tegenstrijdige verwachtingen. Rijken, die op uitbreiding hopen, hebben een redeneering om aansluitende aan een van Wilson's 14 punten op de annexatie te rekenen. De landen, wier annexatie beoogd wordt, beroepen zich op een der 14 punten om over hun eigen lot te mogen beslissen. Wie 't uiteenvallen van eene door hare grootte indrukwekkende mogendheid zou betreuren, vindt steun in de strekking van hetgeen de president der groote Amerikaansche gemeenschap voorstaat, de partijen der jong-vaderlanders en der kleine nationale groepen, die separatistische propaganda voeren, zien in hem den man van hun gedachten. De entente begroet hem als de politicus, die den stoot tot hare overwinning gegeven heeft en die haar dus ook zonder afdingen de vruchten der zegepraal zal laten oogsten. De centralen hebben op hem hun eenige hoop gevestigd om voorwaarden te krijgen voor een mogelijk herleven tot krachtigen bloei. In Frankrijk strijden de partijen onderling om de eer hem als den drager van hare partijgedachte te kunnen voorstellen. Ook de koloniën gelooven elk voor zich dat hij precies denkt zooals 't haar momenteel 't best te pas komt, en in elke kolonie heeft elke partij weer diezelfde gedachte.

Daar 't ook Wilson niet mogelijk zal wezen *de contenter tout le monde et son père* zullen groote teleurstellingen niet uitgesloten kunnen blijven. Teleurstellingen, die diep ingrijpen, nadat sluimerende illusiën waren gewekt, vormen een gevaar voor den blijvenden vrede. En zoo komen zij dan weer de groote verwachting te na, die allen omtrent Wilson's politiek koesteren, de hoop op eeuwigen vrede.

Zooals men weet is de wapenstilstand ingegaan op 13 van de 14 punten, uit 't voorafgaande blijkt dat wij geenszins vast gelooven aan overeenstemming over de 13 punten waarover in beginsel overeenstemming heette te bestaan. Op gevaar af van beschouwd te worden als per sé in de contraimine te willen zijn, komt 't ons daarentegen niet onwaarschijnlijk voor dat ten slotte wèl eenstemmigheid verkregen kan worden over het eenige punt, waarvoor Engeland en Frankrijk zich volle vrijheid wilden voorbehouden, 't punt namelijk waardoor Groot Brittanië zijn hegemonie ter zee bedreigd zag.

Bij de duizelingwekkende snelheid waarin 't wereldgebeuren tegenwoordig verloopt, is juist in de laatste maanden het voornemen van de V. S. van N. Amerika duidelijk geworden om in enkele jaren een marine te krijgen, die aan die van Engeland gelijkwaardig zal wezen. Dit kan volgens 't vlootplan in 1925 reeds 't geval zijn. Tusschen de mededeelingen hieromtrent gaan reeds stemmen op om een Amer. vloot van 2 maal de sterkte van de Britsche. Stemmen, die elke officieele sanctie missen, maar die toch tot nadenken brengen. De Amerikaansche handelsvloot gaat eenzelfde gangetje de scheepsbouw is, tijdens den oorlog al enorm geweest, hij wordt op denzelfden voet voortgezet. Maar terwijl de schepen den overtocht van Amerika naar Frankrijk verzorgden, wisten de handelslui ook in andere richting nuttig effect te bereiken. De door Duitschland gedwongen verlaten markten zijn veelal door Amerika ingenomen, zoo, in 't bijzonder die in Zuid Amerika. Wereldmarkten werden van Europa naar de V. S. verlegd en 't is zeer te betwijfelen, of deze weer voor de vroegere plaatsen te herwinnen zijn, zoo b.v. voor de aan Amsterdam ontvallen tabaksmarkt. Zoo ook de rubbermarkt, die Londen wel getracht heeft aan zich te dwingen, maar die sterk naar Amerika neigt. Al heeft Amerika ten slotte meegevochten, toch kan het beeld erop worden toegepast van den hond, die met 't been weg liep, terwijl 2 anderen erom vochten.

Onder die omstandigheden komt 't ons niet onwaarschijnlijk voor, dat Engeland voor de gelijke rechten op zee in 't uitsluiten van de hegemonie te water van één mogendheid meer zal voelen, dan 't tot kort geleden deed.

't Zou 't er ook op kunnen aansturen dat de 2 groote zeemogendheden te zamen de groote internationale politie in de oceanen op zich zullen nemen en waarborgen zullen, desnoods met steun van andere mogendheden naar kracht en vermogen, maar, als daarbij geen duidelijke grenzen worden vastgelegd voor ieders recht en plicht, zou de groei der Amerikaansche marine, bij de groei van Amerik. handel, toch een grooter gevaar kunnen worden voor Groot Brittanië, dan de Duitsche mededinging ooit heeft opgeleverd.

De overwinning op Duitschland zou dan een Pyrusoverwinning worden. Wij zeiden: desnoods met evenredigen steun van alle anderen. Gebeurt dit en wordt de evenredigheid goed bepaald, dan — wel dan wordt de hegemonie van één der mogendheden ook terzijde gezet. Ook dan zal dit punt van Wilson wèl tot zijn recht komen.

Deutsche Kolonialzeitung.

Zoowel bij grooten voorspoed, als bij grooten tegenspoed is 't moeilijk den juisten toon te treffen. Zal de overwinnaar bescheiden, de overwonnene vertrouwend blijven? Uit het feit dat het orgaan „der Deutschen Kolonialgesellschaft" nog blijft verschijnen — het Nr. van 29 November ligt voor ons — spreekt op zich zelf al een uiting van moedhouden, van niet wanhopen. Dit nummer begint met een weemoedigen groet aan van Lettow Vorbeck en zijn medestrijders in Oost-Afrika, daarna geeft het een kort en opbeurend artikel: „Arbeiten, und nicht verzweifeln" van Dr. Karstedt, die nog *Kaiserl.* Bezirksamtmann a. D. wordt betiteld, om aan te sporen 't hoofd niet te laten zinken. De overige inhoud onbesproken latende, halen wij van die opwekking 't volgende aan, dat ook door hetgeen nadien gebeurd is, zijne beteekenis niet verloren heeft.

Wat karakteriseert de vaderlandsliefde? 't Vasthouden alleen in goede dagen? Zijn groote geesten als Stein, Hardenberg, Bismarck niet juist voorbeelden ervan dat 't beste, innigste der vaderlandsliefde versterkt en gelouterd wordt in tijden van den bittersten nood? Mag nu in moedeloosheid worden prijs gegeven, wat in betere tijden als 't hoogste werd beschouwd: 't geloof aan 't vaderland? Een nar is wie gelooft, dat een volk van 70 millioen weggeveegd kan worden. Aan 't volk dat aan de wereld zoo veel gaf, dat zich vier jaren lang tegen de wereld wist staande te houden, aan dat volk moet men blijven gelooven, kome nog wat wil.

Gedurende den oorlog heeft de Schr. meermalen gewaarschuwd om op een mogelijke verrassing bij den vrede in Europa te rekenen. Wat velen zich als een waarschijnlijkheid droomden is geen mogelijkheid meer. Wat van de koloniale verwachtingen zal terechtkomen weet men nog niet. Persoonlijk gelooft de Schr. nog dat de D. als koloniale mogendheden niet zal verdwijnen.

Gaat de overmoed van de tegenstanders zoover D. geheel van koloniën te onteigenen, dan zal dit nimmer tot een blijvenden vrede kunnen leiden. 't Zou een nieuwe ophooping worden van oorlogsstof, waarin de route vroeg of laat weer moet inslaan.

Petroleumproductie der wereld.

Het Board of Trade Journal geeft het volgende overzicht van de wereldproductie van petroleum in 1917, waaraan is toegevoegd een opgaaf van de sedert 1857 voortgebrachte hoeveelheden. De opgaven luiden in vaten van 42 gallons.

	vaten	pCt	vaten	pCt
Vereenigde Staten . .	335,315,601	66.98	4,252,644,003	60.89
Rusland.	69,000,000	13.71	1,832,583,017	26.24
Mexico	55,292,770	11.04	222,082,472	3.18
Nederl.-Indië.	12,928,955	2.58	175,103,267	2,51
Britsch-Indië met Noord-Borneo. . . .	8,500,000	1.70	98.583,522	2.41
Galicië	5,965,447	1.19	148,459.653	2.13
Japan en Formosa . .	2,898,654	0.58	36,065,454	0 52
Rumenië	2,681,870	0.54	142,992,465	2.05
Peru	2,533,417	0.51	21,878,285	0.31
Trinidad	1,599,455	0.32	5,418,885	0.08
Argentinië	1,144,737	0.23	3,047,858	0.04
Egypte	1,008,750	0.20	2,768,686	0.04
Duitschland	995,764	0.20	15,952,861	2.30
Canada	205,332	0.05	24,112,529	3.50
Italië	50.334		947,289	0,01
Andere landen	530,000	0.11	947.000	0.08
Totaal . . .	500,651,086	100.00	6,983,567,246	100.00

Von Lettow Vorbeck en de zijnen.

Na in een vorig nummer de overgave van generaal von Lettow Vorbeck vermeld te hebben, zij nog eens in een kort overzicht aan 't verloop van zijn campagne herinnerd. De groote tochten door colonnes afgelegd, met haar nasleep van allerlei transporten en convooiën, door het bergachtige, zwaar begroeide terrein, veelal door groote rivieren doorsneden, vormen een onafgebroken reeks. Toen generaal Smuts Oost-Afrika in Januari 1917 verliet om zijn taak in Londen te gaan verrichten beschouwde hij den veldtocht als beslist en volbracht. Beslist was hij wel, maar volbracht niet. Had de oorlogskans in Europa geen einde aan den algemeenen strijd gemaakt, dan zou Lettow 't daarna immers langer dan twee jaren hebben volgehouden. Generaal Hoskins, Smuts opvolger, gaf in Mei 1917 de leiding over aan generaal van Deventer. De Duitschers waren toen voor hun beweging tot 't Z. O. gedeelte van 't protectoraat en 't zuidelijk plateau van Mahenge beperkt.

Van Deventer zette een nieuw offensief in en dit werd onverpoosd voortgezet, dapper werd beiderzijds gestreden, ten koste van vele verliezen. In 't westelijk gedeelte van 't operatiegebied leidde generaal Northey, met de stem der Belgische colonnes onder generaal Tombeur, de vervolging. Mahenge werd genomen. In November 1917 werd een der D. colonnes onder kolonel Tafel verplicht zich over te geven. Maar Lettow Vorbeck wist naar 't Portugeesch gebied te ontkomen, vergezeld van den gouverneur der kolonie Dr. Schnee. Ook daar vervolgd, kwam hij tot nabij de Zambesi, maar keerde van daar op zijn schreden terug, om, zooals wij onlangs meldden, toch in September j.l. 't verlaten D. gebied weer te bereiken. Ten slotte ontving hij 't bericht van het in Europa gebeurde en gaf hij zich in Rodesia aan den overwinnaar over, die *hem* echter niet overwonnen had.

Behalve andere gaven van bevelhebber en leider, had hij in hooge mate de eigenschap van zijn onderhebbenden aan zich te binden, hierdoor is 't hem mo-

gelijk geweest de troep en de dragers onder de hoogst ongunstige omstandigheden en de soms ergerlijke ontberingen bijeen te doen blijven. Wat ook over 't lot van Oost-Afrika zal worden beslist, de D. verdediging zal als een heldentijdperk in de geschiedenis in herinnering blijven.

Volgens een dagbladbericht zullen von Lettow Vorbeck en de Europeanen, die met hem repatrieeren, te Rotterdam voet aan wal zetten. Door de gevoeligheid, welke de entente getoond heeft, voor elke uiting, die niet bepaald pro-entente is, zal elk sympathieblijk voor de terugkeerenden wel uitgesloten zijn. Zelfs zij, wier medegevoel niet in Duitsche richting gaat, zullen dit toch kunnen betreuren, waar 't mannen geldt, welke door vriend en vijand bewonderd zijn en die daarom op neutraal terrein wel op andere wijze hadden mogen worden begroet dan gewone reizigers, die na een uitstapje huiswaarts keeren.

OOST- EN WEST-INDISCH LITERATUUR-OVERZICHT.

De Indische Gids.

De heer E. L. K. Schmülling opent de Dec.-afl. met het vervolg zijner beschouwing over het Liefrick-onderzoek. Nam in het eerste gedeelte van zijn artikel de heer Schm. de ambtenaren der Buitenbezittingen in bescherming tegen vermeende tekortkomingen, thans bespreekt hij in hoofdzaak de in de laatste jaren gevolgde politiek, voor zooverre deze belichaamd was in de „Afdeeling Bestuurszaken der Buitenbezittingen", of juister nog: in den tengevolge van het onderzoek geslachtofferden adviseur C. Lulofs.

De heer H. Tersteeg, oud-hoofdredacteur van het Soer. Handelsbl. schrijft een opstel „Practische ethiek". Schr. bespreekt de ontvoogding van Indië, zooals deze zich aan ons vertoont, maar is over de wijze waarop ze plaats heeft niet te spreken. Het voornaamste struikelblok noemt hij de Algemeen Secretarie „het bolwerk van de bureaucratie". Ook dient de samenstelling van den Raad van Indië te worden gewijzigd, terwijl een inlander als adviseur in de naaste omgeving van den gouverneur-generaal zou moeten worden geplaatst. (Het artikel wordt vervolgd).

Dr. K. W. Dammerman schrijft over de toekomst van 's Lands Plantentuin te Buitenzorg. Hij acht het om verschillende redenen wenschelijk dat deze instelling geheel gescheiden wordt van het Departement van Landbouw en gebracht onder een te stichten centraal wetenschappelijk instituut van Ned.-Indië (Tropen-Instituut). Het „Bureau of Science" te Manilla zou als voorbeeld kunnen dienen.

In de rubriek Varia vindt men o.a. een aan het Soer. Handelsbl. ontleend uittreksel van een belangrijk rapport van den ass.-resident J. E. Jasper naar de oorzaken van de z.g.n. „Samin"-beweging op Java.

Overigens de gewone rubrieken: Revue van brochures enz. — Koloniale literatuur. — Bibliographie voor Oost- en West-Indië.

De Indische Mercuur.

Inhoud van No. 50: Discussie welke gevolgd is op de voordrachten van den Ir. E. C. Abendanon over de ijzer-, nikkel- en chroomertsen op Midden-Celebes (welke voordrachten intusschen in boekvorm, als overdrukken van de I. M. zijn verschenen). — De tinproductie in China (ontleend aan de Far Eastern Review), door A. D. — Waterregeling voor de residentie Soerabaja. — Uitvoer van de voornaamste handelsartikelen van Java en Madoera door particulieren. — De overzeesche handel en de oorlog. (De Nederlandsche handel op Ned.-Indië na den oorlog). — Kultuurberichten. — Kleine mededeelingen. — Verkeerswezen. — Zoomede de overige wekelijksche rubrieken, benevens een van het Kol. Instituut (afd. Handelsmuseum) uitgaande opgave van recente literatuur over verschillende cultures.

Koloniale Studiën.

De Aug.-afl. (No. 4 van den 2en jaargang) wordt geopend met een uitgewerkt, geïllustreerd artikel over den Ned.-Indischen Gouvernements-telegraafdienst, waaruit blijkt dat door dezen dienst — hoewel in niet geringe mate belemmerd door de gevolgen van den oorlog — heel veel in de laatste jaren is verricht ter verbetering van het telegraafverkeer.

Resident H. Craandijk geeft bijzonderheden over de kolonisatie-proeven in de Lampongsche districten. Zijn mededeelingen vormen eene aanvulling van de verhandeling over dit onderwerp, geschreven door den heer A. Th. van Ginkel in de Dec. 1917-afl. van het Kol. Tijdschrift. Kwam laatstgenoemde in die verhandeling tot de slotsom dat de proeven van kolonisatie met Javanen op een mislukking waren uitgeloopen (zijn gegevens liepen tot ult. 1915), de heer Cr. wil dit niet ontkennen, maar tevens toont hij aan dat er thans geen reden meer is om van eene mislukking te spreken.

De in den laatsten tijd, in verband met een conflict met sommige planters ter Oostkust van Sumatra veel besproken ass.-resident J. Tideman, houdt eene beschouwing over de koelie-ordonantie en hare toepassing; hij betoogt uitvoerig dat de koelie-ordonnantie in haar tegenwoordigen vorm oorzaak is van ernstige wanverhoudingen, in welke een groot onrecht voor een gedeelte der contractarbeiders is gelegen en die aanleiding geven tot zeer ongewenschte gevolgen. Verbetering is z.i. slechts te verkrijgen door het dwangsysteem vaarwel te zeggen en de strafbepalingen van die ordonnantie danig te beperken.

Naar aanleiding van het onlangs te Soerakarta gehouden congres voor Javaansche cultuur-ontwikkeling schrijft de heer A. B. Cohen Stuart een artikel: „Hedendaagsch Javaansch geestesleven". Hij kan slechts hopen dat deze poging om te geraken tot een zuivere en krachtige ontwikkeling van de cultures, d. i. het geestesleven van het Javaansche volk, met goed gevolg zal worden bekroond.

De Ir. F. A. H. Weckherlin de Marez Oyens bespreekt de instelling van een zelfstandigen opsporingsdienst in Indië, d.w.z. splitsing van den dienst van het Mijnwezen in 1o. een dienst der Mijn-verordeningen, belast met de toepassing van de Mijnwet en mijnordonnantie en verschillende technische aangelegenheden; en 2o. een opsporingsdienst, wiens voornaamste taak zou zijn de nog gebrekkige kennis van den rijkdom van den Indischen bodem aan delfstoffen ten spoedigste op redelijk peil te brengen enz. De Tweede Kamer heeft zich met deze splitsing niet kunnen vereenigen, wat schr. verkeerd acht.

De rubriek Gedachtenwisseling bevat: Onze zelf-voorziening in scheepsruimte. — Landbouwtoestanden ter Oostkust van Sumatra, door A. van Oefele. — Gedwongen delging van leeningen, door L. H. van 't Sant. — Plantaardige volksvoedingsmiddelen op Java en Madoera (polemiek tusschen M. G. van Heel C. de Savornin Lohman en P. van der Elst).

De Zending in de Troonrede.

Onlangs werd in het overzicht melding gemaakt van een artikel in de Vrijzinnig Democraat, waarin de schr. zijn verwondering en misnoegen te kennen gaf over de volgende woorden in de Troonrede: „met name wordt de hooge beteekenis erkend van den arbeid der Christelijke Zending."

Thans zij gewezen op een stem die eenigszins anders klinkt, een die spreekt van een aangename opluchting Het is n.l. in het Zendingstijdschrift de Macedoniër (Dec. afl. bl. 376) dat men leest: „Pleyte durfde ons niet veel kwaad doen, maar wij hadden steeds het gevoel dat hij ons haatte met geheel zijn ziel. Nu staan de geestelijke belangen voorop, nu wordt de hooge beteekenis der Christelijke zending erkend...... Elk woord straalt warmte uit voor Indië, voor de bevolking en voor hen die het wel meenen met die bevolking. H. M. heeft ons met deze woorden verblijd, ons volk zal door dubbele offervaardigheid voor den arbeid der Zending zijne blijdschap met het Koninklijke woord doen blijken".

Indisch Militair Tijdschrift.

De Sept.-afl. bevat o.a.: De Stille Oceaan als toekomstig oorlogstooneel, door W. J. Lucardie. — Lezingen over veldversterkingskunst, door J. F. Beekman (vervolg). — De Legercommandant in den Volksraad, door R. Boonstra van Heerdt. — Naar aanleiding van het treinvraagstuk, door S. M. Schutstal van Woudenberg. — De militaire societeit, door C. Marcus. — Vóórstellingen, door J. C. A. Bannink. — Minder gebruik van extra-ontbijt, door A. M. W. van Renesse. — Theoretisch onderricht aan het kader, door A. M. W. van Renesse.

Boschbouwkundig Tijdschrift Tectona.

Inhoud van Deel XI, afl. 9—10: Uitkomsten eener enquete naar de wijze van tewerkstelling der adspirant-houtvesters (Bestuursadvies voor de Alg. Vergadering). door C. v. d. Bussche. — De taak van het Boschwezen ten aanzien van de houtvoorziening der Inlandsche bevolking (Praeadvies voor de Alg. Vergadering), door H. J. Kerbert. — Het Boschwezen in den Volksraad.

„The Pioneer", een nieuw maandblad.

Heel kort na de oprichting van „Commercial Holland" heeft weder een nieuw maandschrift in de Engelsche taal het levenslicht aanschouwd. Het is getiteld: The Pioneer for the shipping, industry and trade of the Netherlands and her Colonies en wordt uitgegeven door de firma G. A. Kapteyn te Amsterdam.

Behalve verschillende bijdragen van economischen aard, bevat dit eerste Nr. nog een opstel van Dr. C. te Lintum, getiteld: The Netherlands and their history, terwijl Prof. D. G. Stibbe schrijft over „The opening of the National Conceil of the Dutch East Indies". Een goede gedachte van den schr. was het o.i. om hierbij de namen en korte bijzonderheden te vermelden van de in den Volksraad zitting hebbende Indonesische leden.

Handelsberichten.

In het Nr. van 12 dezer de volgende van het Departement van Koloniën (4e afdeeling) uitgaande mededeelingen: Lampongs (economische mededeelingen omtrent dit gewest). — Uitvoer van Java en Madoera. — Inlandsche vischconserveer-industrie. — Riouw en onderh. gedurende Mei 1918. — Steenkool (overzicht van de productiecijfers der Ombilinmijnen van Jan.—Aug. 1918). — Rubber.

Looistoffen in Suriname.

In bovengenoemd Nr. van „Handelsberichten" leest men:

In verband met het bestaande gebrek aan looistoffen, is het misschien niet ondienstig, er de aandacht op te vestigen, dat de bast van de in Suriname voorkomende mangroveboom (Rhizophora Mangle L.) looistof bevat, en wel bij jonge boomen 10 tot 14 pCt. en bij oudere

boomen tot 24.5 pCt. van het drooggewicht. De mangrove komt er veel voor langs de oevers der rivieren en ook langs de kust. In Duitschland en Noord-Amerika wordt veel mangrovebast gevraagd. Voor den oorlog werden in Suriname concessies om mangrovebast in te zamelen gevraagd en verleend, maar de exploitatiekosten schenen destijds te laag te zijn voor een loonenden uitvoer. De uit de mangrovebast bereide looistof is in Suriname zelf met goed gevolg gebruikt in een daar gevestigde, maar sedert opgeheven leerlooierij.

In 1916 werd opgericht de „Surinam Extraits Company"; op de concessie van deze maatschappij aan de Coppename werd in 1917 eene fabriek opgericht voor het drogen van mangrovebast; de inrichting kwam in December 1917 in werking. De capaciteit bedraagt 10 tot 15 ton droge bast per dag, terwijl indien de installatie geheel is toegerust, een vermogen van 50 ton droge bast per dag bereikt zou kunnen worden; het is echter aan twijfel onderhevig of met de beschikbare arbeiders eene dergelijke productie mogelijk zal blijken. Het schijnt ook in de bedoeling te liggen in Suriname zelf tot het extraheeren van de looistof over te gaan.

De Banier.

No. 39 van de Banier bevat o.m. de volgende, deels aan andere periodieken ontleende, bijdragen, als: Toekomst der Bataks, door A. M. B. — Mr. Creutzberg over het Volksonderwijs. — Inlandsch recht en Inlandsche Christenen. — Christenen en Insulinde, door W. Schmidt.

Indologenblad.

Het Nr. van 12 dezer bevat onder verschillende stukken, die uit den aard der zaak slechts het Indologenvereenigingsleven raken, nog een tweetal bijdragen, nl. „East is East and West is West, en de Ned. Ind. bestuursorganisatie", door W. J. L.; en „Medische cursus voor Indologen", door N. Taylor Kraay.

Indië. Geïllustreerd Weekblad.

Artikelen in afl. 37 van den 2en jaarg. Koeboe's (vervolg), door N. — Sumatra's Oostkust. Schetsen over de aldaar wonende menschenrassen, hunne eigenaardigheden en gebruiken, door G. D. Langereis. — De „Indië-Weerbaar"-week te Soemedang. — Djagoeng (mais, Turksche tarwe) als volksvoedsel voor den Javaan, door J. Habbema. — Het eerste Onderwijs-congres in Nederlandsch-Indië, 17—22 Juni 1918. — Uniewaardeering, door F. M. Knobel.

Intreerede van Prof. Colenbrander.

Bij Martinus Nijhoff te 's-Gravenhage is in druk verschenen de rede van Prof. Dr. H. T. Colenbrander, uitgesproken ter aanvaarding van diens hoogleeraarsambt aan de Leidsche Hoogeschool op den 11en dezer. Onderwerp: Nederland's betrekking tot Indië in verleden en toekomst.

Journal of the Straits Branch of the R. A. Soc.

Van dit belangrijke periodiek, te Singapore verschijnende, werd ontvangen No. 79 (Sept. 1918). Dit Nr. bevat verscheidene bijdragen van botanischen en zoölogischen aard met betrekking op onzen Archipel (te veel om op te noemen) en verder o.m. een korte aanteekening van R. O. Winstedt: The Hindu element in Malay marriage ceremony.

Leeszaal Laan van Meerdervoort 187.

Bat. Nieuwsblad, De Locomotief, Suriname, Weekblad voor Indië, De Banier, De Ind. Gids, Neerlandia, Koloniaal Tijdschrift, Nationale, De Vrijzinnig Democraat, Onze Vloot, Theosophisch Maandblad, Korte Verslagen van de Verg. der 2e Kamer der Staten Generaal, Financieel Nieuws- en Uitlotingsblad, Brochures, enz.

Verslag van de werkzaamheden der Vereeniging „Max Havelaar Fonds gedurende het vereenigingsjaar 1917.

—o—

Tengevolge van de ernstige tijdsomstandigheden kwamen ook dit jaar geen Indiërs naar ons land om hunne studies aan te vangen of te voltooien.

Dezelfde pupil, welke onze vereeniging het vorige jaar steun verleende, genoot deze ook gedurende dit jaar; zijn voorgenomen doel mocht hij echter dit jaar niet bereiken, doch heeft ons bestuur gemeend hem nog voor een jaar steun te mogen toezeggen, daar deze jongeman van goeden wille is, ijverig studeert en er voorloopig geen gelegenheid tot terugkeer naar zijn vaderland bestond, tenzij onder dergelijke bezwarende omstandigheden, dat het bestuur van meening was, niet op terugkeer te mogen aandringen.

Van de oud-pupillen onzer vereeniging voldeed één ongeacht de tijdsomstandigheden, steeds geregeld aan zijne verplichting tot terugbetaling van het door hem genoten renteloos studievoorschot; den anderen was terugbetaling nog niet mogelijk, het bestuur blijft ter dezer zake echter diligent.

Mede als gevolg der tijdsomstandigheden verminderde het aantal contribueerende leden onzer vereeniging aanmerkelijk, terwijl het bestuur meende, dat in deze tijden waarin onze vereeniging slechts één pupil ten haren laste had en zooveel voor leniging van anderen nood noodig was, de propaganda tot vermeerdering van het ledental en krachtiger maken onzer financiën tijdelijk achterwege gelaten moest worden.

Zoodra de wereld weder meer in normale banen zal zijn teruggekeerd en ook onze vereeniging in medewerking met de hier te lande opgerichte federatie van in het belang van ingeborenen onzer koloniën werkende vereenigingen en de daarmede samenwerkende commissie van advies in Ned. Oost-Indië weder tot daadwerkelijken steun zal kunnen overgaan, zal ons bestuur de propaganda voor het mooie doel en streven onzer vereeniging met kracht aanvatten en vertrouwt het daarbij op den daadwerkelijken steun der overgebleven leden te zullen mogen kunnen rekenen.

De financieele positie onzer vereeniging is, zooals U uit de hierbij overgelegde rekening en verantwoording over het jaar 1917 en de balans per 31 December 1917 blijkt, van dien aard, dat wij in verband net den tot heden gevolgden gedragslijn desnoods eenigszins verhoogd, zoo noodig een tweetal pupillen financieelen steun zouden kunnen verleenen.

's-Gravenhage, November 1918.

HENDRIK MULLER.
wnd. Secretaris,
J. H. DIJKMAN.

—

Rekening en Verantwoording over het Boekjaar 1917.

Onkosten	ƒ 24,37
Saldo	„ 1268,24
	ƒ 1292,61
Interest	ƒ 14,11
Jaarlijksche bijdragen en subsidie	„ 1278,50
	ƒ 1292,61

Balans per 31 December 1917.

Kas	ƒ 20,89
Kassier	„ 1774,92
Contributie-quitanties	„ 344,50
Studie-voorschotten	„ 10424,89
	ƒ 12565,20
Kapitaal	ƒ 5704,24
Reserve	„ 6860,96
	ƒ 12565,20

's-Gravenhage, 1 Januari 1917.
De Penningmeester der Ver. „*Max Havelaar-Fonds*",
w.g. J. H. DIJKMAN.

Gezien en goedgekeurd
's-Gravenhage, Juni 1918.
Namens het Bestuur der Ver. „*Max Havelaar-Fonds*",
w.g. HENDRIK MULLER,
Voorzitter.
w.g. KREISCHER,
Secretaris.

Nagezien en goedgekeurd, November 1918.
De Financieële Commissie der Vereeniging „Max Havelaar Fonds"
w.g. BAKHUIZEN v. d. BRINK.
w.g. LOUDON.
w.g. P. J. VAN HOUTEN.

Mededeelingen.

Van de Afdeeling Amsterdam:

Vrijdag, 10 Januari 1919, des avonds 8 uur, in de „Stads-Schouwburg" te Amsterdam:
JAVAANSCHE-KUNSTAVOND. Voorstelling van *Javaansche dansen, Gamelan en Wajangvertooningen* door Javaansche Jongelui, die in Nederland studeeren.

Een Eere-Comité heeft zich samengesteld uit de heeren: J. W. C. Tellegen, Voorzitter; C. J. K. van Aalst; Ed. Cuypers; Prof. J. C. van Eerde; J. B. van Heutsz; Dr. H. F. R. Hubrecht; C. G. Vattier Kraane; Jhr. L. P. D. Op ten Noort; D. W. F. van Rees; Mr. H. Smeenge; Mr. G. Vissering; M. P. Voûte.

Vereeniging OOST en WEST.
Afdeeling 'S-GRAVENHAGE.

Aan het Bureau **Laan van Meerdervoort 187,** zijn van **10—12** en van **2—4** uur (uitgezonderd Zaterdagsmiddags) inlichtingen te bekomen omtrent de volgende personen die werk zoeken voor:

Muziek- en Zanglessen.	Lessen in Machineschrijven en Stenografie.
Teeken- en Schilderlessen.	Dame als Hoofd — of hulp in de huishouding.
Lessen in moderne talen.	Kinderjuffrouw in Indië.
Fransche-, Duitsche-, Engelsche- en Italiaansche Conversatielessen.	Indische massage en manicure, uitsluitend voor Dames en kinderen.
Opleiding admissie examen H. B. S. en Gymnasium.	Zweedsche gymnastiek, Heilgymnastiek, enz., uitsluitend voor Dames en Kinderen.
Schrijf-, Kopiëer- en Vertaalwerk.	

Deze inlichtingen zijn ook te verkrijgen op schriftelijke aanvraag bij den Secretaris der Commissie voor hulp aan werkzoekenden, den heer J. A. SOETENS, **Buijs Ballotstraat 15.**

Aan bovengenoemd adres zijn ook inlichtingen te bekomen omtrent Families, die zich belasten met de opvoeding van kinderen, omtrent hotels, pensions, inrichting, medische hulp, onderwijs, enz.

☞ Indische Dienstboden kunnen zich aangeven in **Laan van Meerdervoort 187** voor eene verandering van dienst, of een dienst bij een naar Indië terugkeerende familie, hetzij schriftelijk of mondeling; voor eene voorloopige opname tot het tijdstip van weder in dienst treden bestaat geen gelegenheid.

OPGAVE van Leden der Vereeniging „Oost en West", die zich beschikbaar stellen voor het geven van privaatlessen in Indische talen.

A. H. J. G. WALBEEHM, Hooge Rijndijk 55, Leiden. — Javaansch. — Maleisch.
Mr. E. RIJKE, Witte Singel 46, Leiden. — Javaansch. — Maleisch. — Madoereesch.
S. TAGOR, Inl. Veearts. Korte Jansstr. 19, Utrecht. — Maleisch. — Battaksch.
IBRAHIM GELAR DATOEK TAN MALAKA, Korte Singel 36, Bussum. — Maleisch. (Nadere informaties Ned.-Ind. Onderwijs- en Studiekas, Rokin 84, Amsterdam).
P. DE HAAN, Gep. N.-I. Onderwijzer, Leeraar Handelsschool, Valkenboschkade 518, Den Haag. — Maleisch. — Land- en Volkenkunde.
J. J. F. SCHREUEL, Gepens.-Assistent-Resident, van Imhoffstraat 25, Den Haag. — Maleische taal- en letterkunde.

LEDEN, die in deze opgave opgenomen wenschen te worden, kunnen zich opgeven aan den Secretaris der Vereeniging, Heulstraat 17, 's-Gravenhage.

*** Bij het INFORMATIE-BUREAU van de Vereeniging *„Oost en West"*, Heulstraat 17, Den Haag, zijn de navolgende werkjes verkrijgbaar:

a. **Een Boekje over onze Oost voor hen, die er niet geweest zijn,**
door J. H. en H. B.
Prijs: 1 exemplaar **f 0.10,** porto f 0.01; 50 ex. **f 2.80,**
voor Departementen en Leden der „Maatschappij tot Nut van het Algemeen" **f 2.20** per 50 ex., plus 25 cent voor frankeerkosten.

b. Onze Oost II. **Iets over den Inlander en zijn Zieleleven,**
door T. J. BEZEMER.
Prijs: 1 exemplaar **5 cent,** porto f 0.01; 50 ex. **f 2.—;**
voor Departementen en Leden der „Maatschappij tot Nut van het Algemeen" **f 1.55** per 50 ex., plus 25 cent voor frankeerkosten.

*** Bij het INFORMATIE-BUREAU van de Vereeniging „Oost en West", Heulstraat 17, de Firma MARTINUS NIJHOFF, Lange Voorhout 9, Den Haag, en andere Boekhandelaren zijn verkrijgbaar:

I. *a.* Onze West: **De Kolonie Suriname,** door REMAN IRÜS (FRED. OUDSCHANS DENTZ);
II. **De Kolonie Curaçao,** door M. VICTOR ZWIJSEN, Oud-Rector van het Colégio „Santo Tomás" te Curaçao.
Prijs per exemplaar **f 0.25** en f 0.03 frankeerkosten.

b. Staats- en partic. betrekkingen in onze Overzeesche Bezittingen; Werkkring en Vooruitzichten.

No. I. **De Bestuursambtenaren in Nederl.-Indië.** (2de, geheel omgewerkte druk met 8 foto's). Prijs: **f 0.75** per exemplaar en f 0.03 frankeerkosten.
No. II. **De Geëmployeerde bij de Javasuiker-Industrie.** (2de, verbeterde druk). Prijs: **f 0.25** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten.
No. III. **De Rechterlijke Ambtenaar in Nederlandsch-Indië.** Prijs: **f 0.15** per exemplaar en f 0.01 frankeerkosten.
No. IV. **De Ingenieur in Nederlandsch-Indië.** Prijs: **f 0.40** per exemplaar en f 0.03 frankeerkosten.
No. V. **De Ambtenaar bij het Boschwezen in Nederlandsch-Indië.** Prijs: **f 0.20** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten.
No. VI. **De Ambtenaar bij het Onderwijs in Nederlandsch-Indië.** (2de verbeterde druk). Prijs: **f 0.25** per exemplaar en f 0.03 frankeerkosten.
No. VII. **De Vooruitzichten van den Nederlandschen arts in Nederlandsch-Indië.** Prijs: **f 0.25** per exemplaar en f 0.03 frankeerkosten.
No. VIII. **De Ambtenaar bij den dienst der in- en uitvoerrechten en accijnzen in N.-Indië.** Prijs: **f 0.20** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten.
No. IX. **De Ambtenaar bij de Gouvernements-Marine in Nederl.-Indië.** (2de verb. druk.) Prijs: **f 0.20** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten.
No. X. **De Ambtenaar bij den Post-, Telegraaf- en Telefoondienst in Nederlandsch-Indië.** Prijs: **f 0.25** per exemplaar en f 0.03 frankeerkosten.
No. XI. **De Geëmployeerde bij de Rubber-(caoutchouc) cultuur en bij eenige Bergcultures in Nederl.-Indië.** Prijs: **f 0.40** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten.

N.B. *Beleefd verzoek bij bestelling het kostende vooral per postwissel of in postzegels toe te zenden aan het Informatie-Bureau, Heulstraat 17, te 's-Gravenhage.*

Huishoudelijke- en Keuken-Artikelen.

Kolen- en Gasfornuizen.

FRANS VAN WIJK & ZONEN

24 VLAMINGSTRAAT - DEN HAAG
TELEPHOON 773.

1858 — 1908

Baden en Geysers.
Gas- en Elec. Ornamenten
Haarden en Kachels.

M. A. v. d. ZANDT,

Telephoon S. 1096 | DEN HAAG | Ant. Heinsiusstr. 21a
LOODGIETER FITTER | ELECTRISCHE MUNT-INSTALLATEUR | SMID SLOTENMAKER

SANITAIRE INSTALLATIËN.
COMPLETE KEUKEN-INRICHTINGEN.
KACHELS, FORNUIZEN.
ELECTR. LAMPEN, STRIJKIJZERS, KETELS, COMFOREN.

P. B. VAN MOORSEL & Co

Kerkplein 11-12, naast het Hoofdpostkantoor.
Torenstraat 5-6 - Telefoon 2898 - Den Haag

Goedkoopst adres voor het geheel of ged. installeeren van woningen.

G. J. Hilbrink

Heeren en Dames Kleermakers.

Eerste Rangshuis

's-Gravenhage

Daendelsstraat 8.

Lid der N. V. Vereenigde Nederlandsche Kleermakerijen.

Piano's, Orgels, Vleugels, Auto-piano's.

PIANO's in huur f 6.— per maand, desgewenscht in huurkoop, bij

L. C. JACOBI, vh. Chef Firma J. F. CUYPERS,
Regentesselaan 123, bij Reg.pl. Tel. H. 1403
's-GRAVENHAGE.

STEMMEN - VERHUREN - REPAREEREN

J. P. FLECK - Utrecht

Lijnmarkt 19 - Intercomm. Telefoon 1078

COMPLETE WONINGINRICHTINGEN
Behangerij .... Stoffeerderij
.... Matrassen en Beddenfabriek ....
ALLE SOORTEN DEKENS MOTZUIVERING

Manicure. Postiche d'Art. Face Massage.

COIFFEUR MODERNE

PIERRE MATVELD

voorh. E. LETITRE.

Parfumeries françaises et anglaises.
Articles de Toilette en tous genres.
Spécialité de la Maison
„LA SUBLIME" EUCAL RASPARFAIT.
Crême Venus. - Eau de Cologne Russe.
Eau de Cologne 1813.
Essences. Poudre de riz. Anti Moustique.

PASSAGE 13 - TELEPHOON 1606. - LA HAYE.

LEVENSVERZEKERING
LIJFRENTEN
ONGEVALLENVERZEKERING
COLLECTIEVE ZIEKTEVERZEKERING

LEVENSVERZEKERING-MAATSCHAPPIJ DE NEDERLANDEN

A. SCHRÖDER & Co.

Groenmarkt.

WINTER

STOFFEN
PEIGNOIRS
BLOUSES
KINDERJURKEN
KINDERMANTELS
ONDERGOEDEREN

WINTER

WIE er op gesteld is, solide nette, goed openvallende

KANTOORBOEKEN

te gebruiken, bestelle dezelve bij de N.V. BOEKDRUKKERIJ VOORH. FIRMA T. C. B. TEN HAGEN, Den Haag.

Solide bewerking. Billijke prijzen.

Stoomvaart-Maatschappij „NEDERLAND"
AMSTERDAM.

Tijdelijke Passagiersdienst
Java–San Francisco vice versa
via Singapore, Manilla, Hongkong, Nagasaki en Honolulu.

Koninklijke Paketvaart-Maatschappij.

Geregelde mail-, passagiers- en vrachtgoederendienst

tusschen de havens in den Nederlandsch-Indischen Archipel, in verbinding met Singapore, Penang en Australië.

Uitvoerige dienstregelingen zijn verkrijgbaar bij de Directiën te *Amsterdam* en te *Batavia*.

KEIZERSHOF

DEN HAAG, Spuistraat hoek Veenestraat.

STOFFEN, ZIJDE, FLUWEEL, FLANEL en KATOEN.

NIEUWENDIJK 194—196 AMSTERDAM.

MANTELS, COSTUMES, MANTELCOSTUMES, STOFFEN, ZIJDE EN REGENMANTELS.

Groote keuze in Costumerokken.

Enorme voorraad in ELEGANTE BLOUSES in Crêpe de Chine, Zijde, Voile ninon en in prima kwaliteit Fluweel en Laken. Uitmuntende Coupe.

HOEKER & ZN.

Uitsluitend adres Heerengracht 435—437

Goud - Zilver
Paarlen - Brillanten

AMSTERDAM Telefoon 309 Noord

WISBRUN & LIFFMANN.

Veenestraat 35-37 - Tel. 2503. - Den Haag.

DAMES MODEARTIKELEN.
ZIJDEN STOFFEN, FLUWEELEN, KANTSTOFFEN.
ALLE SOORTEN GARNEERINGEN, ENZ.
BALARTIKELEN.

Verhuizen - Meubels bewaren

E. J. VAN SCHAICK

Boothstraat Utrecht

Holland-Canada Hypotheekbank

Directie: Mr. J. D. P. TEN BOSCH te *Den Haag* en J. G. COSTER te *Winnipeg*.

5 pCt. en 6 pCt. PANDBRIEVEN

Uitstaand bedrag Pandbrieven ongeveer f 22.000.000.